

۱۹۲۶

ایکینجی جلد

تورکیات مجموعہ سی

استانبول دارالفنون تورکیات استیتوسی طرفندہ نشر ابیدلیر

مدیر:

کرم سبلی زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنون شده «تورک ادبیاتی تاریخی» مدرسی

استانبول - دولت مطبعہ سی

۱۹۲۸

عثمانلیلر ده جوغرافیاء [*]

فرائج نرسنر

« مونستر » دارالفنوننده مدرس معاونی

عثمانلیلر دورینه عائد جوغرافی اثرلردن، شیمدییه قادار یالکیز بر اثر یاقیندن طاینمش و علماً پک چوق استفاده ایدیلشدر که، اوده «کاتب چلبی» نك «جهانما» سیدر. بواثرک بر قسمی ۱۱۴۵ - م ۳۳ - ۱۷۳۲ تاریخنده استانبولده طبع اولونوب خلاصه متعده دفعه آوروپا لسانلرینه ده ترجمه ایدیلش اولدیغندن، اوزماندن بری تاریخی جوغرافیا تدقیقاتنده لایق اولدینی موقعی آیشدر. یکرمنجی عصر ابتدالرینه دوغرو «أولیا چلبی سیاحتنامه» سی نك قسماً اولسون طبی دولایسیله، ایکنجی بویوک جوغرافی بر منبع دها میدان چیمشسه ده، بواثر، مستشرقلر محافلنك خارجنده اوقادار معلوم دکلدر. عثمانلیلر دورینه عائد جوغرافی اثرلردن شیمدییه قادار تاریخی جوغرافیا تدقیقاتی اعتباریله حقیقه استفاده ایدیه مه منسی، هرشیدن اول، اکثر مستشرقلرک عثمانلی آثاریله پک آز مشغول اولهلرندن ایلری کلمکده در؛ بو کونکی، تورکلرک، کندیلرینک بو نوع محصولرینه پک آز قیمت ویرمه لری ده. حقیقت حالک طاینمه سنه آیریجه بر مانع تشکیل ایشدر. عثمانلیلرک جوغرافی اثرلری برسوء طالعده ده دوجار اولمشدر که، بوده، هنوز اسکی تدقیقاتک یاننده مستقل برانکشافه نائل اولمده دن، پک یاقیننده بولونان آوروپانك تأثیری آلتنده قالماسیدر. واقعا بو تأثیر برچوق ساحده مشر اولمشسه ده بعض خصوصانده عقامته سببیت ویرمش، آوروپانك دائماً آرتقمده اولان فائقتی دولایسیله شرقک پک قیمتی اثرلرینه کهنه لک دامغاسی وورولمشدر. اون دو قوزنخی عصرده عثمانلیلر، تمامیه آوروپانك علمی نفوذی آلتنده قالمشاردی؛ شعورلی بر صورتده هرشیده آوروپالیلاشمه یه ایچون چالیشدقلری ایچون، اسکی شرق مدنیتنك محصولی اولان اثرلره هیچ قیمت واهمیت ویریله یوردی؛ آوروپالیلاشمق مراقبه دوشمش بر عثمانلی منوری، «أولیا چلبی» یه

[*] ۱۹۲۲ سنه سی آغتشونده «مونستر» ده «وستفاليا ویلهلم» دارالفنونی فلسفه وعلوم طبیعی فاکولته سنده درس نمونه سی اولارق تقریر اولونمشدر.

استخفافله باقيوردی [۱]. عثمانلار، خاصةً بونوع اسكى علمى اثرلر حقنده ويرمش اولدقلى بو حکم، بعض آوروپا عالمنده تاثير ايتيش، اونلرى ده بو آثاره بويوك برقيمت ويرمكدن آليقويمشدر. شيمديكى حالده عثمانلار، جوغرافى اثرلى، ينه اونلر، وجوده كتيرمش اولدقلى صرف تاريخى اثرلره، قرون وسطانك اكثريسى عربجه اولان اسكى جوغرافى اثرلرینه نظر آ پك كوچوك بريكون طوتارسه ده، هر حالده خصوصى برتديق موضوعى اولاجق قادار اهميتى حائز بولونمقددر.

غرب مدنيتها ياقينلق، عثمانلار، ادبى اثرلرینه هيچ اولمازسه كميّه اوقادار بويوك ضرر ويرمهديكى حالده، علمى اثرلر، آوروپانك پك مسلم اولان تفوقنك يقييجى تاثيرلرینه، طبيعتيه داهازياده معروض قالمشدر. يالكنز تاريخ ساحهسى، موضوعنك خصوصيتى سايه سنده، بو تاثيرلردن آزاده قالمش و مستقل ماهيته برچوق اثرلر وجوده كلشدر. جوغرافى اثرلر، هنوز كاله كلهدن پك قوتلى يابانجى تاثيرلر آلتنده قالان بر معرفت شعبه سنك مقدراتى ايچون اكشايان دقت بر مثالدر. آوروپا علمى عثمانلار، دائره رؤيته داخل اولور اولماز، درحال كندى اوز محصوللرى اورتادن قالقيور؛ بوتون علم شعبه لرده آوروپا ليلر، عثمانلار، درحال كندى اوز محصوللرى اورتادن قالقيور؛ بوتون علم شعبه لرده آوروپا ليلر، عثمانلار، داهايي چالشمش اولدقلى فكرى حاكم اولويور. ايشته بو قناعت، علمى استحصال قابليتتى پك قوتلى صارصمش اولسه كر كدر. بوسيله دركه برچوق احضارى مساعيدن صوكرا كاتب چلينك آوروپا منابعه استناد ايدن مختلف جنس فعاليتدن بگله نيلن انكشاف، داهايي رشيم حالنده اولويور. هيچ برطرفدن تاثير آلتنده قالمايان «اولياچلي» بوساحه ده يكانه بويوك بر شخصيت اولارق كورونيور.

عثمانلى دورينه عائد جوغرافى اثرلر، قيمتى، بالخاصه، تاريخى جوغرافيا ساحه سنده در: بو اثرلر، تدقيقيله اون دردنجى عصردن زمانمزه قادار اولان مهم بر بوشلق دولدورولش اولاجقدر. قرون وسطا صوكلى ايچون عربى و فارسى لسانلر، يازيلش اسكى اثرلر قيمتدار برر منبعدر؛ حال حاضر ايچون ده طبيعى يكي آوروپا تدقيقاتى موجوددر؛ فقط

[۱] هوغو غروته Hugo Grothe نك «شرق قريب سياحتلرم» (لايپزيغ ۱۹۱۱، ج ۱، ص ۱۹۶) عنوانلى اثرينه باق. «اولياچلي» طرفندن ويريلان معلوماتك حرث تاريخى و مملكت بيلكىسى اعتباريله اولان علمى قيمتنى تقدير ايدن حقيقى تورك منورلى نظرلر، بوحكمك اساسلى صورتده دكيشم اولمايى ايجاب ايدر.

بو ایکی دور آراسنده کی زمان ایچون عثمانلی جوغرافیاچیلری تدقیق ایدیلک ایجاب ایدر. اسکی آوروپا سیاحلرینک اکثریا مجهولیت ایچنده براقدقلمی جوغرافی اسملر و سائر مظلم نقطه لر، آنجا، عثمانلی آثاریلرله برابرجه تاریخی جوغرافیا تدقیقاتی ایچون بر قیمت کسب ایده بیلر. عثمانیلرک جوغرافی اثرلرینی بوغایه یه خدمت ایتدیره سیلمک ایچون هرشیدن اول واسع بر فیلولوژی تدقیقاتنه لزوم واردر: عثمانلی آثار ی قرون قدیمه ایله قرون وسطادن منتقل برچوقاسکی معلومات ایله دولودر؛ مؤلفلرک، اسکی اثرلردن آلینان بومواده علاوه ایتدکلمی کندی مطالعه لرینی آیرمق لازمدر، یوقسه پک سقط نتیجه لر ائله ایدیلر. عثمانیلر طبیعی جوغرافیا تدقیقاتی جهتنه پک یانشما مشلردر؛ بز بوساحده عثمانلی آثارندن یکی برکشف بکلمه ملی ز. آکلاشیلان، جوغرافیانک «طبیعی» و «ریاضی» طرفلری اونلری چوق علاقه دار ایتمه مش، داها زیاده «موضعی جوغرافیا» و «طوپوغرافیا» معلوماتی ایله مشغول اولمشلردر.

ذاتاً عثمانیلرک جوغرافیا ایله مناسبتلری، قرون وسطانک سائر بوتون علملری کی، هرشیدن اول ادبی و نقلی بر ماهیتده در. اونلره کوره جوغرافیا، أرضک اطرافنده و اوزرنده نه واردر؟ بونی تدقیق ایتمز؛ بالعکس، داها زیاده «ادبی بر اثر» دییه یازیلش اسکی جوغرافیا کتابلرنده اولدینی کی، حال حاضره توافق ایدوب ایتهمی نظر اعتباره آلمه دن قدامدن منتقل مواد موضوعه علاوه ایدیلر، اصل ماده ایله تالی صورتده اوغراشیلیر، پک یکی دوره لره قادر چوقدن اسکیمش خبرلر بو طرزده سور و کله نوب کلیر. آراصیرا، هیچ برارتباط کوزه تیلیمکسزین، بونلرک یاننه بعض پک یکی معلوماتده علاوه اولونور. بوسیله درکه، عثمانلی دورینک اؤمتکامل زمانلرنده بیلر، بوتون جوغرافی اثرلرک آرقه سنده، بطلمیوسک جوغرافیاسی اک فلاسیک بر نمونه اولارق اخذ موقع ایدر [۱]. فقط بو، غربده اومانیزم دورنده قرون وسطا عنعنه سی قیریلوب یکیدن بطلمیوسک اثرینه مراجعت ایدیلر سی قیلندن دکدر؛ شرقده، و قتیله بوتون آوروپانک ایچنده یووارلاندینی قرون وسطی ذهنیتی ایله قطع

[۱] قرون وسطانک شرق اثرلری ایچنده اصل بطلمیوسک کتانبک ترجمه و شرحیه، دوغرودن دوغرویه وجوده کتیریلان جوغرافی تقیمات آراسنده کی بویوک فرق کورمنر دکلم (H. V. Mzik ک تدقیقاتنه مراجعت). بومترجم اثرلرک بطلمیوس ایله مناسبتی، مستقل عنوانی آلتنده طابعدیغمز اثرلردن فضلر ایه ده، بوکامقابل، اصلاً بطلمیوسه مربوط اولان داها صوکرکی آوروپا آثارینه نظراً بومستقل دیدیکمز اثرلر بطلمیوسه داها یاقیندر.

علاقه ایدیللمش، و بو کتاب قرون وسطاده اسلام جوغرافیاچیلری األنده ناصل قوللاشلشمه، آوروپادن تمامیه یکی بر جریان کلوب بو اسکی عنعنه یی خارجدن صار صنیجه قادار، عثمانلیر زندهده عین صورتله موجودیتی محافظه ایتشد.

عثمانلی اثرلرینک، بوتون قرون وسطی اثرلرینک ماهیت فکریه سیله مناسبتی اولان دیگر بر خصوصیتی ده قید و تصریح ایتک ایجاب ایدرکه، اوده، عمومی تصویر و توصیفله زیاده قیمت ویریله سی، کائناتک هیئت عمومیه سنی تعریف و توصیف ایدن قوزموغرافیا به بالذات خالق کائناتدن باشلانماسی، اصل جوغرافی معلوماته فلکیات، بشریات، حیوانات، نباتات و معدنیات و هر نوع خرافاتک یاننده کوچوک بر موقع ویریله سیدر.

عثمانلیرک جوغرافی اثرلرینه عائد منابع و مساعی ابتدائی پک ناقصدر. هنوزنه بر تورک، نه ده بر غرب مؤلفی بو موضوع ایله اطرافلیجه مشغول اولمشدر [۱]، واقعا بویوک بر بیلووغرافی کتابی اولان کاتب چلبینک کشف الظنوننده برچوق جوغرافی اثرلر ذکر ایدیلش اولمق ایجاب ایدر سه ده، جوغرافی اثرلرک تاریخچه سنی یازمق ایچون بر اساس تشکیل ایده من [۲]. بزم ایچون، مختلف کتبخانه لرده، بالخاصه آوروپا کتبخانه لرنده کی یازمه لری تدقیقندن باشقه یاپه جق برشی یوق کیدر [۳]. بوکون بر آلمان ایچون زیارت مشکل اولان استانبولده داها بر

[۱] هاممر، برقاچ برده تاریخی مأخذلری صیرالارکن، تصادف ابتدکی جوغرافی اثرلری ده طوبلیجه ذکر ایتک ایستمشدر (که اکثری کندی قوللکسیون آراسنده کی اثرلر در) : عثمانلی تاریخی ج ۹، پشته ۱۸۳۳، ص ۲۵۱م؛ داها اول برا ناقص شکله، جوغرافیا، تاریخ، حکومت و عسکرلک مجموعه سنده (Archiv fuer Geographie, Historie, Staats, und Kriegskunst) ویانه ۱۸۲۲، نومرو ۱۳، ص ۴۲۱. بروسه لی طاهرک، قسم قسم انتشار ایتکده اولان «عثمانلی مؤلفلری» نامنده کی اثرینک ۷ نجی قسمنده عثمانلی جوغرافیاچیلرندن بحث ایده جکینی وعد ایتکده در.

[۲] کاتب چلبی، کشف الظنون عن اسمی الکتب والفنون، آوروپا طبعی - Lexicon bibliographicum et encyclopaedicum a Mustafa ben Abdallah Katib Jelebi dicto et nomine Haji Khalfa celebrata campositum . . . instruxit Gustavus Fluegel, لوندنه ۱۸۳۵-۵۸ (مراجعتلر دائما آوروپا طبعنه در). کاتب چلبی نک جهاننامسک مقدمه سنده ده (ص ۸، ۱۱) مختصرجه معلومات وارد، فقط آشاخی یوقاری کشف الظنون ایله عین مألده در.

[۳] بوخصوصده بکامشهور ال یازمه سی قاتالوغلری رهبر اولدی. ذکر کی چکن یازمه لک هپسین بالذات تدقیق ایده مدم؛ بالکن برلین، دره سدن، غوطه، غراج، لاپریغ، مونیخ وویانه کتبخانه لرده بولونان یازمه لک بر قسمی یرنده تدقیق ایتدیکم کی، قساده آیتختت و مونستره کوندرمک صورتیه

چوق یازمه‌لر موجوددر . شمدیلک بو آثارک صورت حصولی حقنده قیسه سویله‌مک مجبوریتندیم ؛ اساسی بر تدقیق داها اوزون بر زمانه متوققدر .

عثمانیلرک جوغرافی اثرلری، علی‌العموم قرون وسطا شرق مؤلفارینک آثاری کی، موضوع اعتباریله اوچ زمره‌یه آریلیر :

۱ — علمی جوغرافیا‌یه عائد اثرلر : اولاً عثمانلی اثرلری آراسنده پک نادر تصادف ایدیلن ریاضی اثرلر، صوکره هیئت و فلسکیات کتابلری، نهایت صرف علمی احتیاجلر ایچون یازلمش توصیفی اثرلر بو زمره‌دن صاییلیر . ۲ — عملی احتیاجلره یاریان اثرلر . ۳ — سیاحتنامه‌لر . بعضاً بو غروپلر یکدیگرینک حدودینی تجاوز ایدرلر سده اصل چرچیوه‌نی محافظه ایدرلر .

اثری ائمزده بولونان اسکسکی عثمانلی جوغرافیاچیسی یازیچی ارغلی احمد بیامه در [۱] . یوقاریده بالخاصه بحث ایتدیگمز کی، ادبی غایه‌لره معطوف اثرلردن باشقه برشی بکله نیلمه‌دیکی بر زمانده عثمانلی آثاری آراسنده، جوغرافی معلومات اعتباریله پک زنکین اولان عربجه منبعلردن استفاده صورتیه وجوده کلش متعدد اثرلره تصادف ایدیلیر [۲] .

سرب‌تجه استفاده ایتککمه مساعد اولوندی . بو سببله بوراده مذکور کتبخانه‌لر اداره‌سینه تشکراتی تکرار ایلرم .

[۱] کلیبولیده یاشامش اولان یازیچی اوغلی محمد واحد برادرلرک اثرلری ایچون فنوگهل قاتالوغنه ج ۱، ص ۶۱۸ ؛ «کتاب» عثمانلی ادبیاتی تاریخچه ج ۱، ص ۲۹۱ (لوندرد ۱۹۰۰) باقکیز . [۲] اخیراً استانبول دارالفنون کتبخانه‌سنده ۲۳۰۷ نومروده «عجائب‌المخلوقات» عنوانی آلتنده داها اسکسکی بر اثره تصادف ایدیلشدر . پروفور ته‌شهر مقاله‌سینک انتشارینی متعاقب استانبوله کلدیکی زمان بو اثری بالذات تدقیق ایتشدر . استانبولک فتحندن اول، ادرنه‌نک یکی پایتخت اولدیفنی ائشاده یعنی تقریباً ۷۰-۱۳۶۵ تاریخنده یازیلش اولدیفنی اکلاشیلان بو اثر، یازیچی زاده‌نک اثرندن تقریباً بر عصر اول یازیلشدر . کتابک مؤلفی «علی بن عبدالرحمن» در . مؤلف اثرینی نه‌صورتله حاضرلادیغنی نقل ایدرکن : «بو کتابی خبرلرک غرابئندن، فصللرک عجائبئندن، تواریخلردن، تواریخ محمد طبریادن جمع ایلدم» دیور . اثرک برنجی قسمی اولاً خلقت کائناتندن، یلدیزلردن و افلاکرن، صوکره عناصر اربعه‌دن، مؤلفک تعبیریه : اودکره‌سی، هواکره‌سی، صوکره‌سی و کره‌ ارضدن و اقلیملردن باحثدر ؛ ایکنجی قسمی ایسه اولاً عجائب اقطاری، مغربدن شرقه قدار قلعهلری و امثلی، صوکره دیزلرک و آطهلرک عجائبی احتوا ایتککده در . اثرک برنجی قسمنده جنت و جهنم توصیفاتی بویوک بریر طومقده در . حتی مؤلف قارئلرینی بومعلوماتک صحتنه ایناندرمق ایچون قرق ییل مرارده یاتوب . صوکره دیرلیدیکنی بو ائشاده اوچاقلری، طمولری کوردیکی اثرک باشنده حکایه ایدیور . شمدیکی حالده عثمانلی دورینک ابلک جوغرافی اثری بو اولقی ایجاب ایدر [مترجم] .

« یازمچی اوغلی احمد بیجان » طرفندن ۸۵۷ هـ [۱۴۵۳ م] تاریخنده تالیف ایدیان « عجائب المخلوقات » [۱] نامنده کی کوچوک قوزموغرافیا رساله سی « قزوینی » نك عین اسمده کی اثرندن اقتباساً وجوده کتیریلش تورکجه بر خلاصه در .

بو اثردن سوکرا احمد بیجان « درمکنون » [۲] عنوانی آلتنده قرون وسطا هیئت شناسلرینک فلاسیق آثارینه کیفیت اعتباریه پک آزتوافق ایدن خصوصی بر قوزموغرافیا تالیفنه کیریشور ؛ مشهور صامی بایرام ولی [۳] نك پک حرارتلی بر درویشی اولوب قارده شی محمد ایله برابر تورکجه تکیه ادبیاتنده بویوک بر موقعی اولان احمد بیجان، موضوعی پک دینی واسطیری جهندن قاورایور ؛ یرده موجود شیلردن زیاده سهاواتک و جهنمک طبقاتی ، خلقت عالمک مختلف صفحاتی ، یکدیگریخی ولی ایدن پیغمبرلر، روز قیامتده ظهور ایدجک حادثات اونی علاقه دار ایدیور . دنیادن ، عالم سفیلدن بحث ایدن قسمندده هرچشید حکایات عجیبه نسبتسز صورتده فضله یرطوتمقده در . بوشکلده قوزموغرافیا یازمق خصوصنده احمد بیجانی تعقیب و تقلید ایدنلرده اولمشدر [۴] . صرف اُسطا یری ماهیتده اولان

[۱] کشف الظنون ج ۴ ، ص ۱۸۷ ، نومرو ۸۰۷۰ ؛ بروسه لی طاهر بک عثمانلی مؤلفری ، ج ۱ ، ص ۱۶ . یازمه لر : برلین ، تورکجه قاتالوخی ۱۸۱ (پیرچ Pertsch ص ۱۹۹) ؛ دره سد ، شرق قاتالوخی ۶۸ (فلایشه ر Fleischer) ؛ بره سلاو : تورکجه قاتالوخی ۴۱ (بروکلمان M. Brockelmann ۱۵۱۳) ؛ ویانه A. F. ۴۸۰ (فلوگه ل ج ۲ ، ۱۴۵۳) ؛ بریتیش موزه نوم Sloane ۴۰۸۸ (ریو Rieu ص ۱۰۶) . مطبوعی : قازان ۱۸۸۸ .

[۲] کشف الظنون ج ۳ ، ص ۱۹۱ ، نومرو ۴۸۷۳ . یازمه لر : لایپزیغ ، دارالفنون کتبخانه سی ، تورکجه قاتالوخی ۱۰۴۱ ؛ برلین ، تورکجه قاتالوخی ۱۷۸ (دیز ۸° A Diez ص ۲۷ ، پیرچ ، ص ۱۹۸) ، تورکجه قاتالوخی ۱۷۹ (دیز ۸° A ۱۸ ، پیرچ ص ۱۹۹) ، تورکجه قاتالوخی ۱۸۰ (پته رمان ۴۹۹ ، پیرچ ص ۱۹۹) ؛ دره سد شرق قاتالوخی ۲۶۹ (فلایشه ر ، ص ۴۰) ؛ غوطه ، تورکجه قاتالوخی ۸ (پیرچ ، ص ۱۴) ویانه MxI ۱۴ (فلوگه ل ج ۲ ، نومرو ۱۴۵۲) ، N.F. ۴۳۵ (فلوگه ل ج ۲ ، نومرو ۱۴۵۱) ، N.F. ۴۴۹ (فلوگه ل ج ۲ ، نومرو ۱۴۵۰) پارس ، نومرو ۱۶۰ . کتابک مندرجاسته دائر هاهمه رک عثمانلی ادبیاتی تاریخی « ج ۱ ، پشته ۱۸۳۶ ، ص ۱۲۸ ، معلومات واردر .

[۳] احمد بیجان ، بو قوزموغرافیا رساله سی ده شیخنک دلائلیله یازدیغنی سوبله یور ، فقط عجائب المخلوقات تاریخ تالیفی شیخنک وفاتندن (۸۳۳ هـ / ۱۴۲۹ - ۳۰) چوق سوکرادر .

[۴] درمکنونه مشابه اسکی برعثمانلی اثری بریتیش موزه نومده (Harl ۵۵۰۰ ، Add ۷۰۰۵ ، ریو ، ص ۱۰۴) بولونمقده در .

کوچوک « مرآت العوالم » [۱] رساله‌سی کی بعض شرحلر وحاشیه‌لرده بوزمره‌دندر . عثمانلی آناری ایچون قلاسیک بر دور اولان ۱۶ نجی عصرده مؤلفلرده حرارتلی بر ترجمه‌فعلیتی کورولورکه بوسایه‌ده قرون وسطا قلاسیکلرینک وجوده کتیردکلی جوغرافی تالیفاتیه امثالاً اساسلی برانکشاف حاصل اولمقده‌در . هرشیدن مقدم بر آزاوول اسمی کچن قزوینی نك « عجائب المخلوقات » ی ، نسبتاً مختصر فقط اطرافلی توصیفاتنی احتوا ایدن قرون وسطانک بو پیک معتبر اثری برنجی درجه‌ده شایان ترجمه بر اثر تلقی ایدیلرک متعدد دفعه‌لر تورکجه‌یه ترجمه ایدلمشدر [۲] . دیگر مترجم اثرلردن حقیقه جوغرافیا‌یه عائد اولان ابراهیم نك « تقویم البلدان » ی قرون وسطانک نهایتلرینه دوغری فکر عالمنده قزوینی نك اثریه عینی موقعده بولونیوردی . اثرک بوکون بزم المزده بولونان شکلنک عیناً بر ترجمه‌سی موجود دکلدر . سیاهی زاده [۳] . (وفاتی ه ۹۹۷ - م ۱۵۸۸) بو اثرک کندلی زماننده کی احوال

[۱] یازمه‌لر : برلین ، تورکجه قاتالوخی ۳۶ (دیز A ۴۰ ، ۷۳ . بهرچ ص ۶۹) : تورکجه قاتالوخی ۵ (لاندبرغ Landberg ۵۸۹ ، بهرچ ص ۱۲) : ویانه ، ۳۵۲ N. F. (فلوگه‌ل ج ۲ ، نومرو ۸۶۳) . عین اُردن باحث اولدیغی خالد مختلف یازمه‌لرده تالیف و ترتیب تاریخلری باشقه باشقه‌در . ویانه نسخه‌سنه نظراً مؤلف ، مورخ عالی (وفاتی ه ۱۰۰۸ / م ۱۵۹۹) اولوب ه ۹۹۵ - م ۱۵۸۷ تاریخنده اوجونجی مراد نامه تالیف اولومشدر . برلین یازمه‌لری آره‌سندره آریجه منظوم برفلکیات رساله‌سی وارددر ۱۶ (بهرچ ص ۲۱ ، وچشتای Wetzstein ج ۲ ، ۱۷۵۸) .

[۲] برلین یازمه‌سی ، تورکجه قاتالوخی ۱۷۷ (دیز Fol ۱۹ ، بهرچ ص ۱۹۷) احتمال بو ترجمه شاعر مشهور سروینک (وفاتی ه ۹۶۹ / م ۱۵۶۱) ترجمه‌سندن باشقه‌در . بوخصوص ایچون بروقه‌لر ادبیات عربیه تاریخنه ج ۲ ، ص ۴۳۸ ؛ هاهمه‌رک عثمانلی ادبیاتی تاریخنه ج ۲ ، ص ۲۸۷ باقیکنر . (تالیف تاریخی - که ه ۹۶۰ / م ۱۵۵۳ در - نه هاهمه‌ر نه بروقه‌لر ذکر ایتمشدر) . بریتیش موزه‌ئوم Add ۷۸۹۴ ، Add ۲۴۹۵۴ (ریو ص ۱۰۷) ، هراییکی ترجمه اثرک عربجه اصلنه وفارسی ترجمه‌سنه توافقی ایتمه مکده‌در . برلین یازمه‌سندره دکلرله عائد اولان فصلدن اول (عربجه اصلنک Wüstenfeld نسخه‌سندره ص ۱۰۳) قزوینی نك اثرینک ایکنجی قسمی اولان « آناارالبلاد » دن مقتبس برملکستر فصلی . علاوه اولومشدر . - عجائب المخلوقات دیه عین عنوان آلتنده ابن‌الوردینک اثرینه‌ده تصادف ایدیلر . (۲۷۸ نجی صحیفه‌یه مراجعت) . بالا‌آخره ردوسی زاده طرفندن یازیلوب محمد دایمه اتخاف اولونان وپارس ملی کتبخانه‌سندره (تورکجه متمم قاتالوغ ۱۰۶۳) بولونان ائرده عینی صورتله « عجائب » عنوانی . طاشیمقده‌در (Blochet ، Seliefer کلیاتی ، ص ۱۶۸) .

[۳] سپاهی زاده‌نک یکی نسخه - نك اسمی « اوضح المسالك الى معرفة البلدان » در . - سپاهی زاده ائرنده کی موادی ألفیا ترتیبی اوزره تصنیف و اکمال ایلهمش و مراد ثالته اتخاف ایتمشدر . بونک حقنده یعنی سپاهی زاده‌نک بالذات وجوده کتیردیکی تورکجه مختصر نسخه حقنده کشف‌الغوره ج ۲ ،

جوغرافییه عائد معلوماتی ده احتوا ایدن عربجه یکی بر نسخه سندن خلاصه صورتیه ، تورکجهیه ترجمه ایتشدر [۱] . دیگر جوغرافی اثرلردن ایه الوردی نك [۲] (خریده العجائب) [۳] ی و محمد ثالث زماننده بلخی نك اصطخری طرفندن اکال ایدیلش نسخه سی شریف افنری نامنده برّذات طرفندن تورکجهیه ترجمه ایدیلشدر [۴] .

ص ۳۹۵ ، ن ۳۴۹۵ (تقویم البلدان فصائده) : جهاننامه ص ۱۱ : بروقلمانه ج ۲ ، ۲۶ و ۴۵۳ باق ! تورکجه ترجمه سنک یازمه لر ی : ویانه کتبخانه سی ۱۹۱ (فلوگه ل ج ۲ ، ۱۲۷۳) بریتیش موزه نوم ، ۲۳ ، ۳۸۱ (ریو ص ۱۱۰ . براده عجائب البلدان اسمیه در) . وایتان ، تورکجه قاتالوغی ۵۶ (هورن Horn : شرق مجموعه سی ZDMG ۵۱ ، ۱۸۹۷ ، ص ۵۰) .

[۱] عربجه « اوضح المسالك الى معرفة البلدان والممالك » ینه ساهی زاده طرفندن تألیف ایدیلشدر . ابوالفدائک مشهور ائرندر ماعدا معجم البلدان خلاصه سی اولان (مرصدا الاصلاح) ده کندنه مأخذ اولمشدر . بو بویوک اثری ۹۸۰ تاریخنده اکال ایدرک مراد ثلثه تقدیم ایتشدر . بالآخره عین اثری اختصاراً وجوده کتیردیکی تورکجه خلاصه یی ده مدراعظم صوقوللو محمد پاشایه تقدیم ایتش اولدیغی استانبولده راغب پاشا کتبخانه سندنکی نسخه نك تدقیقندن آکلاشیلمقددر [مترجم] .

[۲] ابن الوردی ایچون بروقلمانه باق : ج ۲ ، ۱۳۱ ، ۹۶۳/م ۱۵۵۶ ده اکال ایدیلش اولان تورکجه ابن الوردی ترجمه سی (خصوصیه لوندره یازمه سنده) « عجائب الخبوات » عنوانی طاشیققددر . (۲۷۷ نجی صحیفهیه باق) : کشف الظنون ج ۳ ، ۱۴۲ نجی و متعاقب صحیفه ؛ یازمه لر : بریتیش موزه نوم Add ۷۸۹۳ (ریو ، ص ۱۰۹ ؛ دیگر یازمه لر ایچیزده بورایه باق) . [۳] ابن الوردینک خریدة العجائب ۸۷۰ تاریخنده محمود شروائی طرفندن ترجمه ایدیلش اولوب بر نسخه سی ده بروسلوی طاهر بکک خصوصی کتبخانه سنده بولونقده ایتش . استانبولک عمومی و خصوصی کتبخانه لرده مختلف زمانلرده پایامش ترجمه لرینه تصادف ایدیلکده ایه ده ، شیمدی یه قدر معلوم اولان اک اسکی ترجمه مذکور نسخدر (عثمانلی مؤلفلری ج ۳ ، ص ۳۱۶) [مترجم]

[۴] بلخی - اصطخری - ابن حوقک اثرلری حقنده دوغویه de Goeje نك اصطخری - بلخی مسئله سی عنوانلی مقاله سنده ، شرق مجموعه سی ۲۵ ، ۱۸۷۱ ، ص ۴۲ - ۵۸ ؛ (بلخی ایچون اسلام آنسیقلویه دیسنه ج ۱ ، ص ۴۵۰ باق) . اثرک اصلی حقنده کی معلومات کاتب چامیده بک قاریشقددر ، کشف الظنون ج ۴ ، ص ۱۱۲ نومرو ۷۸۰۴ ده بلخی یی « صور الاقالیم » مؤلفی دیه یعنی حقیقه بلخی نك اثرینک اسمیه یازمقده ؛ عین کتاب ج ۵ ، ص ۵۰۹ ، نومرو ۱۱۸۶۹ ده « مسالك - الممالك » ی - که بو ، بلخینک اثرینک ا - طخری طرفندن توسیع ایدیلان نسخه سنک اسمیدر - (دوغویه نك عرب جوغرافیاچیلری سهریسنک برنجی جلدی اوله رق Viae regnorum نامی التنده نشر ایدیلشدر . لهیدن ۱۸۷۰) ده بلخی یه عطف ایتکده در . هر حالده مؤلف بو عنوان آتنده « صور الاقالیم » ی قصد ایدیور . هر ایکی یزده ذکر ایدیلان مقدمه لر دن آکلاشیلدیغنه کوره ، ایکنجی اثر ، یعنی « مسالك الممالك » اصطخرینک اثری اولوب « صور الاقالیم » بونک فارسی ترجمه سی اولایتی ظن ایدیلکده در . یازمه لر : غوطه فارسی قاتالوغی ۳۶ (بهرج ، غوطه فارسی یازمه لر ی

علی قرشی نك (وفاتی ه ۸۷۹ - ۱۴۷۴) [۱] هیئت و ریاضیاته دائر کتابی ریاضی جوغرافیایه عابد الهمعتبر بر اثر عد ایدلایکندن متعدد دفعه لرتورکجهیه ترجمه ایدیلشدر [۲]. بوندن ماعدا بعض مملکتلره عابد مونوغرافیلرده ترجمه ایدیلشدر . چین مملکتلرینی تصویرایدن « ختائی نامه » [۳] پک مقبول کورولمش اوله جق که مراد ثالث زماننده فارسیدن

ص ۶۱ ؛ بو یازمه نك مقدمه سنی ، دوغویه کندی اصطخری نسخه سنده ذیل صورتیه نقل ایتکده در . بو یازمه نك مقدمه سیله کاتب چلبیك نقل ایتدیکی مقدمه تماماً بر دکله ده یکدیگرینه پک یاقیندر . (شریف افندی ، اصطخریك مسالك الممالکنی کندی ترجمه سی ایچون اساس اتخاذا ایتشدر (جهاتنامه باقی : ص ۱۳ . کشف الظنون ، ج ۵ ، ص ۵۱۱ ، نومرو ۱۱۸۷۴ ده تمامیه باشقه بر اثر « المسالك والممالك » عنوانی آلتنده ذکر ایدلایکده در . کشف الظنونه کورده شریف افندییه اساس اولان متن ، فارسی ترجمه در) . مورخ عالی ده (آشاغیده ۲۸۶ نجی صیفه ده کی ۳ نجی نوطه باقی) صورالاقالیبی یعنی فارسی متنی مأخذ اتخاذا ایتشدر . شریف افندی ترجمه نی اگری قاضی اوچوننجی مراد زماننده یازمش وغضنفر آغایه (وفاتی ۱۰۱۱ ه / ۱۶۰۳ م) اتخاف ایلهمشدر .

[۱] پهرچک برلین فارسی یازمه لری قاتالوغنه ص ۳۵۱ ؛ ریپونک بریتیش موزده ئوم فارسی یازمه لری قاتالوغنه ج ۲ ، ۴۵۶ ؛ قرافت K alf ک قاتالوغنه ص ۱۹۳ ، نومرو ۳۴۶ باقیکنز .

[۲] بواثرک ایکی ترجمه سنه وقوف پیدا ایده یلدم . بری ، کاتب رومی عنوانی طاشیان سیدی علی رئیسك . (وفاتی ه ۹۷۰ م / ۱۵۶۲) « خلاصه الهیه » سی که ه ۹۵۶ م / ۱۵۴۹ سنه سنده اکمال ایدلشدر : بریتیش موزده ئوم ، ۷۸۹۱ نومروده (ریو ، ص ۱۲۰) ؛ برلین ، تورکجه قاتالوغی ۱۶۸ (شرق یازمه لری ۱۹۶۰ ؛ پهرچ ص ۱۹۰) ؛ واتیکان ؛ (شرق مجموعه سی ج ۵ ، ۱۸۹۷ ، ص ۲۰) ؛ دیگرى مثلا پرویزك (وفاتی ۹۸۷ ه ۱۵۷۹ م) « مرقات السما » عنوانی ترجمه سی در ؛ کشف الظنون ج ۳ ، ص ۴۵۸ ، نومرو ۶۴۲۷ (رساله فی الهیه ماده سنده) . یازمه لر : غوط ، تورکجه قاتالوغی ۱۵ (پهرچ ص ۲۴) ویا نه ، شرق آقاده یسی ، نومرو ۳۴۷ (قرافت ص ۱۳۹)

[۳] کشف الظنونده (ج ۴ ، ص ۵۰۱ ، نومرو ۹۳۶۰) اثرک اسمی مختلف صورتده ذکر ایدلشدر . یازمه لر : برلین تورکجه قاتالوغی ۱۸۳ (دیز ۸ ، ۹۵۸ ؛ پهرچ ، ص ۲۰۰) . اثر جقنده اولانوربه رغ e Regno Chataja ، Norberg ، Selecta Opuscula academica ، Pars secunda ، yohannes Norrmann Londini Coltho um ، ده ۱۸۱۸ ص ۱۴۴ - ۷۱ ؛ داما سوکره درسدن یازمه سنه استناداً فلاشدر « تورکجه ختائی نامه یه دائر » عنوانی بر تدقیق نشر ایتشدر . « Kleinere Schriften » ج ۳ ، ص ۲۵ - ۲۱۴ لایپزیغ ۱۸۸۸ . یته بر عثمانلی طرفندن یازمش اولماسی محتمل اولان فارسی ختاینامه ایلده مقایسه ایدلیدر . بو اثر ، ۱۲۷۰ م - ۱۸۵۴ ده استانبولده طبع ایدلشدر (دیگر مأخذلر ایچون پهرچک برلین قاتالوغنه ص ۲۰۰ باقی) . غوطه تورکجه قاتالوغنده ۱۰۳ (پهرچ ، ص ۹۰) نومروده کی اثر ایله اصل اثر ، اولمینگ آوروپا تأثیری آلتنده بولونماسی دولایسیله تقریق اولونمده در .

تورکجه يه ترجمه ايديلشدر [۱]. زنکين مصر اولککسی عثمانلیری زیاده علاقه دار ایتد. یکنندن مصره عائد عربجه پک یکی بر ائرده تورکجه یه نقل ایدیلشدر [۲].

ینه بودورده ، ترجمه لردن تمامیه آیری اولارق ، عثمانلیرک فتوحات سیاستنه عائد احتیاجلیری تطمین ایدن دیکر برنوع جوغرافی اثرلرده بویوک برانکشافه نائل اولمشدرکه ، اوده «دکیز جوغرافیاسی» در . یابانچی مملکتلری فتح ایتک ایچون جوغرافی معلومات وخریطه لر آلد ایتک احتیاجی، عثمانلیرک ، غرب مملکتلرینه آچیقدن آچیغه هجوم ایتدیکی بو ائشاده قارالرده پک فنا بر طرزده تطمین اولونیوردی ؛ طانیق و فتح ایتک برابرجه وقوعبولویوردی ؛ دشمن مملکتلرینه سفارت هیئتلرله برابر استکشافنده بولونمق اوزره مأمورلر کوندرمه یه بیله لزوم حس ایدیلویوردی . فقط دکیزلرده وضعیت باشقه در : بوساحده اوزون مدتدیزی غیرمنتظم قوتلر فعالیتده بولونیور ، کمال رئیس کبی بعض قوماندانلر کندی شخصی تشبثلرله ساحل خریستیان مملکتلرینی تعجیز ایدیور ، بوکوچوک محاربه لر یاییلیرکن بوتون تفرعانه قادار «آو دکز» احواله وقوف پیدا ایدیلویوردی . بو ائشاده عثمانلی دولتی هنوز بالذات دکیز اوزرنده فعالیتده بولونیوردی . هر حالده ، قانونی سلطان سلیمانک اراده سیله فرنکلرله دکیز محارباتی ، باشلامدن اول ، بوکوچوک سفرلر

[۱] مشهور اولارق تورکجه ایکی ختای سیاحتنامه سی واردر . بولری بررینه قاریشد : مه میدر . بری علی اکبر ختائی اسمنده بر تاجرک ه ۹۲۲ م / ۱۵۱۵ ده استانبولده یازوب قانونی سلطان سلیمانیه قدیم ایتک ایته دیکی « ختائی نامه » عنوانلی فارسی اوافق بر سیاحتنامه درکه مؤلف خطیله یازمش نسخه سی و دها باشقه نسخه لری عاشر افندی کتبخانه سنده در (عاشر افندی وقی ۲۴۹ ، مصطفی افندی وقی ۶۰۹ ، ۶۱۰) . بو اثر مراد ناک زماننده (۹۸۳ - ۱۰۰۳) مجهول بری طرفندن « قانون نامه چین و خطا » عنوانیه اختصاراً تورکجه یه ترجمه ایدیلشدر (اسمعدا فندی کتبخانه سنده ۲۱۰۷ نوسروده . تاریخ خاقان چین علی القوشی دیه مقیددر) . عین اثر ۱۲۷۰ تاریخنده (تاریخ نوادر چین ماچین) اسمیه پک محدود اوله رق طبع ایدیلشدر . دیکری دها صوکرکی دورلرده چلی زاده غاصم (وفاتی ه ۱۷۵۹ م / ۱۱۷۳) افندی طرفندن ترجمه ایدیلن ، غیات الدین نقاشک مشهور ختای سفارتنامه سی در . بو ایکنچی از ۱۹۱۵ ده علی امیری افندی طرفندن استانبولده طبع ایتدیلشدر . بو خصوصده فضاه معلومات ایچون کورپلی زاده قواد بکک مطبوع عجائب اللطائف حقنده کی تنقیدینه بافکیز (ملی تبعلر مجموعه سی ، صایه ۵ ، ص ۳۵۱ - ۳۸۰) [مترجم] .

[۲] « تحفة الثانية فی اسماء البلاد المصریه » ه ۷۷۷ م / ۱۳۷۵ (بروقلمان ج ۲ ، ص ۱۳۱) نامنده کی اثرک « ذکر اقالیم دیار مصریه » عنوانیه ترجمه ایدیلشدر . یازمه لر : ویانه A. P. ۸۸ (فلوگه ل ج ۲ ، نوسرو ۱۲۸۰) .

سایه‌سنده پک جوق جوغرافی معلومات احضار ایدیلش بولونویوردی . سینه‌لرجه دوام ایدن قورسان سفرلرینک، ادبی، دولایسیله علمی محصوللرندن پیری رئیس ک (وقاتی ۹۶۲ م / ۵۵ - ۱۵۵۴) مشهور دکنز اطلاسی یعنی «بحریه» سی [۱] عین زمانده قانونی سلطان سلیمانجه متصور بحری حرکاته فائده‌لی بررهبر اولمشدر. قهرمان عثمانلی دکنزجیلرینک استفاده‌سی ایچون تالیف ایدیلوب قانونی سلطان سلیمانک اوائل سلطنتنده ۹۳۵ هـ (۱۵۲۳ م) تاریخنده کندیسنه تقدیم ایدیلن بو اثر، بوتون اسلام مدنیتینک یکانه برمحصولیدر؛ آق دکنز هرکوشه‌سنی طانیان کمال رئیسک همشیره زاده‌سی اولوب قانونی سلطان سلیمانک خدمتنده بولونش اولان بومشهور دکنزقهرمانی، اثرینی ۱۲۹ قسمة آیرمش، وهر قسمی آری آری خریطه‌لرله تزیین ایله آق دکنزک دوغرو برتعریفی علاوه ایتمشدر. طبیعی، مؤلف آوروپالیرک، بالخاصه ایتالیانلرک دکنز خریطه‌لرندن استفاده ایتمشدرکه بوکون بوماخذلر اورته‌دن غیب اولمشدر .

پیری رئیسک بواثرینی، خلفی سیمیری علی رئیسک بحریط هندینی موضوع بحث ایدن «محیط» عنوانلی اثری تعقیب ایدیور [۲]. سیدی علی رئیس ۱۵۵۰ دن صوکر

[۱] بو اثر حقنده R. Herzog ک آلمان آرکه‌ئولوژی نه‌نستیتوسی نشریاتنده ج ۲۷، ۱۹۰۲، ص ۴۱۷. « ۱۵۲۰ سنه‌سنده آطه‌لر دکنیزی حقنده تورکجه بر اثر » سرنامه‌لی مقاله‌سده، کشف‌الظنون ج ۲، ص ۲۲، نومرو ۱۶۸۹؛ جهانمایه ص ۱۱ باقی. یازمه‌لر: ویانه HQ ۱۹۲ (فلوگه‌ل ج ۲، ۱۲۷۵)؛ برلین تورکجه قاتالوگی ۱۸۴ (دیز Fol ۵۷، پەرچ ص ۲۰۳)؛ هاینرخ فریدریخ فون دیز Denkwaerdigkeiten von Asien ک برنجی قسمنده، برلین ۱۸۱۱، ص ۳۳ بواثری توصیف و ایضاح ایتمشدر؛ دره‌سد شرق قاتالوگی (فلایشه‌ر) ۳۸۹؛ بولونیا دارالفنون کتبخانه‌سی شرق قاتالوگی ۳۶۱۳ (عینی کتبخانه‌ک ۳۶۱۲ نومروسنده پیری رئیسک بالا خزه وجوده کتیرلش بر نسخه‌سی موجوددر).؛ پارس، ملی کتبخانه؛ استانبول نسخه‌لری ایچون R. Herzog ک a. a. O. ص ۴۲۳ مقاله‌سده باقی. پیری رئیسک اثرندن بر فصل E. Sachau طرفندن «تورک جوغرافیایسی پیری رئیسک کوره سجیلیا» دبه Amari نامنه چیقان آرده (Centena io della Nascita di Michel Amari) ج ۲، پالرمو ۱۹۱۰ ص ۱، م.م. قبرییه‌داثراولان دیگر بر فصلی‌ده E. Oberhammer ک « Insel Zypern » قبریس آطه‌سی » اثرندن ترجمه ایدمشدر. مونیخ ۱۹۰۳، ص ۴۲۷ - ۴۳۴ Karl Foy ده متروکاتندن اولان « عثمانیلرده و یونانیلرده روزکارکلی » مقاله‌سنده (السنه سامیه تدقیقاتی مجموعه‌سی) قسم ۲، ۱۹۰۸، ص ۲۳۴ م.م. پیری رئیسک اثرندن استفاده ایتمشدر. پیری رئیس حقنده کی معلوماتی کندیسنه مدیون بولوندیغم بروفسور قالدده بولونیا نسخه‌سده کوره «بحریه» نک نشرینی احضار ایتکده‌در .

[۲] جهانمایه ص ۱۳؛ کرک بواثرک، کرک علی قوشچینک هیئت ریاضی جوغرافیایه عائد کتابنکده

پورتکیزلره قارشى موفقیتمیز لکله نتیجه له ن سفر لر نده هند دکیزنی باشدن باشه دولاشمق و سلیمانیه المهری کی بعض عرب مؤلفرینک آثارندن ده استفاده ایتک صورتیه آله ایتدیکی معلومات خزینهنی اثرنده جمع ایتشد.

«مرآت الممالک» [۱] اسمنده کی کوچوک برآترده ده «سیدی علی رئیس» هند دکیزنده کی وقایعدن باشلایه رق سلطانک ادرنده کی سراینه واصل اولونجه یه قدر کچیردیکی حیاتی حکایه ایدرکه، قلاسیک دورک شمده یه قدر معلوم اولان یکانه سیاحتنامه نمونه سیدر [۲]. بحث ایتدیکنم بو دکیزجیدکه دائر اثرلردن ماعدا عثمانیلرک اعتلا دورینه عائد کندی مساعیلرینک محصولی مهم تألیفات کوستریله من [۳]. علمی جوغرافیا ایسه پک ضعیف

مترجمی اولان (یوقاریده ۱۸ نومرولی نوطه باقکنز) مؤلف حقنده اسلام آنیقلوپه دینه باقی ج ۱، ۳۰۱ (زوسهایم)، یازمه لر: ویانه. N. F. ۱۸۴ (فلوگه ل ج ۲، نومرو ۱۲۷۷) ، Tomasehek . و M. Bittner طرفندن (هند دکیزی رهبری «محیط» ده کی طوپوغرافیا فصلی، ویانه ۱۸۹۷) عنوانی آلتنده اثرده کی طوپوغرافیک معلومات جمع ایدیلش و بوکا دیگر بعض اثرلردن ده معلومات علاوه ایدیلشدر.

[۱] اگ اسکی واک آبی یازمه ویانه نسخه سی اوله جق O. H. ۵۰ (فلوگه ل ج ۲، نومرو ۱۲۷۶). دیگر یازمه لر: برلین تورکجه قاتالوغی ۱۸۹ (دژ ۲۸۰ A. ۸۰°) ؛ پهرچ ص (۲۱۵)، کذا تورکجه قاتالوغ ۹ (شرق یازمه لر ۸۰° ۳۲۱ ؛ پهرچ ص ۳۲) هر ایکسیده ناتمامدر، تورکجه قاتالوغی ۱۸۸ (دژ ۸۰° ۱۸۱ A ؛ پهرچ ص ۲۱۴) ؛ پارس، ملی کتبخانه تورکجه قاتالوغی ۱۱۴۸، شه فهر و بلوشه کلیاتی ص ۱۹۲)، تورکجه قاتالوغی ۱۱۶۸ (بلوشه، ص ۱۹۷). مطبوعی، درسعات ۱۳۱۳، مطبوع نسخه وامبری طرفندن انکیزجه یه ترجمه ایدیلشدر. عنوانی شویله در: A. Wambéry, Travels and Adventures of The Turkish admiral Sidi Ali Reïs... during The Jears 1553 - 1556. London 1899. آثاری «کلیاتنده انتشار ایتشد. برلین ۱۸۱۱، ص ۲۶۷ - ۱۳۳؛ M. Moris ک ژورنال آسیاتیک ج ۹، ۱۸۲۶، ج ۱۰، ۱۸۲۷ ده کی فرانسیزجه ترجمه سنه «دیز» ک ترجمه سی اساس اولمشدر.

[۲] سیدی رئیسدن آرز بر زمان صوکرا مراد ناک دورنده (۱۵۷۴ - ۱۵۹۴) احمد بن ابراهیم توقادی اسمنده بر ذاتک، هم تجارت هم سیاحت مقصدیه کابل اوزرندن هندستانه کیتش بالا خره بصره، یمن و حجاز طریقله وطننه عودت ایدرک ۳۴۸ صحیفه دن مرکب (عجائبنامه هندوستان) اسمیه منظوم بر سیاحتنامه وجوده کتیرمش اولدیغنی بروسه لی طاهر یک روایت ایتکده در (عثمانی مؤلفری، ج ۳، ص ۱۰) [مترجم].

[۳] اخیراً بیلدیز کتبخانه سنده یته بودورده وجوده کلش پک مهم برآره تصادف ایدیلشدر. قانونی سلطان سلیمانک عراقین سفری ائناسنده دیوان هایون منتهینندن نصوص افندی اسمنده رسمده و صنعت خطده ماهر بر ذات طرفندن ابداع ایدیلن بو اثر، استانبولدن تبریزه، تبریزدن عراقه قدر

بر شكلده قالمشدر [۱]؛ اونلری علماً ك زیادہ علائقہ دار ایدن شی، بعض شهرلرك موقع جوغرافیسی تعین کبی خصوصاتی [۲]. اوزمان عثمانیلرجه عملی ایشلرك داها بویوك برمعنایی واردی؛ یول تعریفاتی [۳] کبی دوغریدن دوغریه عملی غایهیه خدمت ایدن ویاخود مملکتك تقسیمات سیاسیہ سنه و ایستاتستیکلرینه [۴] عائد اولان اثرلر داها بویوك بریکون طوتار. جوغرافی تالیفاتدن صایلمقله برابر اکثریتله قورو و قیمت ادبیهدن

بر چوق شهرلرك، کچیدلرك پك مکمل بر طرزده، رسملری، مناظری قروکیلری احتوا اتمکده در. اثر ۹۴۲ (م. ۱۵۳۰) - نه سنده یعنی پیری رئیسك «بحریه» سندن سکزنه سوکرا اکمال ایدیلشدر. «بحریه» دکنزل ایچون نه ایسه نصوح السلاجکیك «عراقین سفری» ده قارار ایچون عین درجهده حائز اهمیت پك قیمتلی بر اثردر. علم عالمی ایچون شیمدییه قادار مجهول قالان بو مهم اثرله مؤلفك دیگر آناری حقنده مستقل بر تدقیق نشر اتمك داها موافق اولاجقی ایچون بوراده بو قادارله اکتفا ایدیورم. مؤلفك دیگر اثرلری حقنده روسلی طاهر بکك عثمانلی مؤلفلرینه بافکیز (ج ۳، ص ۱۵۰، ۳۰۵) مترجم.

[۱] مؤخر دورلره عائد ریاضی جوغرافیا رسالهلری برلین یازمه لری آراسنده بولونور. برلین تورکجه قانلوغی ۴۹ (په نهمان، ج ۲، ۴۵۹؛ په رچ، ص ۹۱) اشاغیده موقت مصطفی بن علی نك ثرلبلهده مقایسه ایدیکز.

[۲] مثلاً برلین یازمه لرنك بعضیلرنده (تورکجه قانلوغی ۱۷، شرق یازمه لری Fol ۳۸۹؛ په رچ ص ۴۱) بالخاصه صوك دورلرده کی اثرلرده ممالک عثمانیه نك باشلیجه مهم شهرلرنك موقع جوغرافی لری حقنده بحث مخصوص واردر.

[۳] سیاحت نوطلری پك نادر دکلدر، بالخاصه آل یازمه لری پك چوقدر: مکیه کیدن حاجیلره مخصوص «مناسك حج» لر آیری بر قسم تشکیل ایدر. متمم معلومات ایچون ایلریده کی مناسك حج کتابلری بحثنه بافکیز. پك قوری، عمومیتله بالکیز منزل اسملری ذکر ایله اکتفا ایدن سلطانلرك بویوك سفرلرینه عائد «روزنامه لر» هم تاریخی. هم جوغرافی براهیتی حائز اولدقلرندن بونلرك اهمیت مخصوصه یی حائز اولانلری فریدون بکك «منشآت سلاطین» نام اثرنده طبع اولومشدر. برنجی طبع استانبول ۱۲۶۴؛ ایکنجی طبعی ۱۲۷۴؛ بولار و بالخاصه روزنامه لر حقنده تورکیشه بیلگوتک سهریسنك ۲۲ نجی جلدنده صاحب مقاله نك «عثمانلی متبعلرینه کوره آنادولو یوللری» اثرینه بافک. ویا نه ده دوقتور آووسه ره رده سلیمان قانونی نك حرب روزنامه لرینی احضار ایله مشغولدر.

[۴] احصائی و اداری معلوماتی احتوا ایدن اثرلره اولدقچه چوق تصادف ایدیلر. بو نوع اثرلری بوراده ذکر ایدرسه ك موضوعن اوزاقلاشمش اولورز. عینی وعالی کبی سیاسی اثرلرده علی العاده موقع اسملری لیسته سنی محتویدر. مع التأسف هنوز ایجه تدقیق و نشر ایدیله مش اولان قوجه نشانچینك ممالک عثمانیه نك سیاسی جوغرافیسی (وفاقی ۱۳۷۵ م/ ۱۵۶۷) ده بوزمره دن در. (هاممر، عثمانلی تاریخی «اداری تشکیلات» ج ۲، ص ۴۳۸ م).

محروم اولان بو اثرلردن، عثمانلی مملکتلرینه عائد طوپوگرافیا و سیاسی جوغرافیا منبعلری اولارق استفاده ممکندر [۱].

پک اسکی دورلره قدار بچی اوزاتان اثرلر تاریخ ایله جوغرافیانک حدودی اوزرلده بولونوب اکثریا تاریخدن، بعضاً ایدیتدن عد ایدلیکی ایچون بوراده تالی صورتده ذکر ایدیله بیلیر. بعض شهرلره و مملکتلره عائد خصوصی کتابلرده، وجود اولوب بولردن، اک زیاده اوقونان و شمیدییه قدار قطعی صورتده تثبیت ایدیله مین روجه بر منبعه [۲] استناد ایدن «تاریخ قسطنطنیه» و «تاریخ آياصوفیه» [۳] کی اثرلر افسانه لرله دولو بر ماضیدن باشلا یه رق شهرک فاتح سلطان محمد طرفندن فتحنه، حتی فاتحک وفاتنه قدار احوالندن بحث ایدر [۴]. تاریخ و طوپوگرافیای بربرینه قاریشدیران بو نوع اثرلردن بروسه [۵]، شام [۶]، مصر و نیله [۷] عائد اولانلری ده واردر. فیهری نک اینس المسامری،

[۱] صاحب مقاله یوقاریده مذکور «آنادولو یوللری» کتابنده بو نوع معلوماتدن، بالخاصه روزنامه لردن استفاده ایدره ک اسکی عثمانلی دورنده آنادولونک یوللری و جاده لرینی تثبیت ایتدیر.

[۲] اثر حقنده کیزه نک مقاله سنه: و یانه ده منتشر عثمانلی تاریخی مجموعه سی ج ۱، ص ۷۵؛ ه. مورتانک اسلام مجموعه سنده کی یازیسنه ج ۱۲، ص ۱۹۲ م؛ هامره ک جوغرافیا، تاریخ، حکومت و عسکرلک بحره سنده کی مقاله سنه ۱۳ و یانه ۱۸۲۲ ص ۴۲۱ باقکیز!

[۳] ه. مورتانک «تاریخ قسطنطنیه» ایله بریزانس اثرینک توافقی مقاله سنه H. a. a. C. با قکیز! مورتانک لطفاً بکا بیلدیردیکنه کوره «تاریخ آياصوفیه» نک ایکی نوع نسخه سی واردر؛ سعدالدینده کی نسخه روجه بر اثرک کله بکمه ترجمه سیدر.

[۴] بوخصوصی شکلنده کی تاریخی اثرلره چوق تصادف ایدیلیر. بوکا مشابه بر اثر برلین یازمه لر آراسنده در: تورکجه قاتالوگی ۲۳۲ (دیز ۵۲ ۴° A، پهرچ ص ۲۵۸) سلیمانیه جامعنک انشاسنه قدار دوام ایدر.

[۵] تزین نامه؛ یازمه لر: برلین، تورکجه قاتالوگی ۳۱ (دیز A. ۸° ۱۴۴، پهرچ ص ۶۲). [۶] فضائل شام؛ یازمه لر: و یانه ملی کتبخانه ۱۹۵ (فلوگه ل ح ۲ ۱۲۸۶)؛ کشف الظنونده ج ۴ ص ۴۴۸، نومرو ۹۱۲۶ ده ذکر ایدیلن عبدالغنی (وفاتی ه ۹۹۱ م، ۱۵۸۳) نک اثریله تطابق ایدوب ائمه دیکی جای سؤالدر.

[۷] عنوان مختلفدر؛ یازمه لر: برلین، تورکجه قاتالوگی ۱۸۲ (دیز A. ۵° ۱۶۴، پهرچ ص ۲۰۰)؛ غوطه، تورکجه قاتالوگی ۱۰۴ (پهرچ، ص ۹۰)؛ واتیقان تورکجه قاتالوگی ۵۷ (هورن، شرق مجموعه سی ج ۵۱، ۱۸۹۷، ص ۵۰) «اخبار نیل» عنوانی آلتنده نیلک و منبعلرینک و نکلی بر خریطه سی واردر.

مهری نك [۱] ادرنه تاریخی [۲] دایا یکی دورلره (۱۶۰۰) تصادف ایدر .
عثمانلی اثرلری متعدد ترجمه‌لره مشر بر شکه کیردکن و بر چوق خصوصی اثرلر
وجوده کتیرلدکن صوکر آراق قرون وسطا جوغرافیاچیلرینک آثارینه امتثالاً بوتون
جوغرافیا، دولایسیله قوزموغرافیا مباحثی ده، احتوا ایدن عمومی اثرلرک وجوده کله‌می
غیر فابلدی. ذاتاً، پیری ریئسک بحریه‌سندن صرف نظر، عثمانلی مؤلفلری دائماً قرون وسطا
قلاسیکلرینک اطرافنده دولاشوب دورمشلدر . صرف دینی اولمق دولایسیله علمی بر
قیمتی حائر بولونان کوچوک قوزموغرافیا رساله‌لرینی دایا ایلك دورده طایمشدق؛ جدی
و اساسلی بر صورتده علمی بر تجربه، هیئت و ریاضیاته عائد دایا بر چوق تألیفاتک صاحبی
اولان سلیمانیه موقتی مصطفیٰ بی علی [۳] طرفندن یاپلشدر . سلطان سلیمان زماننده
تألیف اولونان بو اثرک آلدک کوچوک بر مختصر نسخه‌سی ده موجود اولوب ایچنده فاسدن
چینه قادر یوز مهرک استانبول ایله حقیقی مسافه‌سی و جوغرافی موقعی تعیین ایدلمکده در
[۴]؛ بوندن ماعدا بو اثرده جوغرافیا علمنک قیصه بر خلاصه‌سی ده یاپلشدر [۵].

[۱] کشف‌الظنون ج ۱، ص ۴۸۸ م، ن ۱۴۵۷؛ یازمه‌لر : ویانه ده ۲۱ M x 4
(فلوکل ج ۲، ص ۲۵۹، ن ۱۰۵۲) فلوکل کتابک اسمی «انیس‌المسافرین» اوقومشدر .
ه . مورتمان نك لطفاً بیلدیردیکنه نظراً، بو اثر یا کلیش بر اسمله «تاریخ جوری چلی» عنوانی
آلتنده ایکی قسم اوله‌رق استانبولده طبع ایدیلشدر (ج ۱، ۱۲۹۱، ۱۲۱ صیفه؛ ج ۲
۱۲۹۱، ۹۲ صیفه) . خبری (مورتمانه کوره مؤلفک دوغرو اسمی بودر) نك تاریخی مختلف
شکلده آله یکمکده در. «کشف‌الظنون» نك فلوکل نسخه‌سنده al Chair؛ ویانه یازمه‌لرنده Perveri
دیه‌مذکوردر. خبری ایله جوری نك بر اولدیغی، Gh. Schefer استانبول آسیا مجموعه‌سنده، آ. د مورتمانده
آلگه‌ماینه چایتونع علاوه‌سنده ذکر ایتشدر . ویانه یازمه‌لری حقنده هامهرک عثمانلی تاریخنده ج ۱۰،
ص ۶۹۱، محتویاتی حقنده ده ج ۱، ص ۵۹۲ ده آبی معلومات واردر .

[۲] بو اثرلرک اکثرینده تاریخی معلومات، توصیفی و جوغرافی معلوماتن زیاده در . استفاده
ایده‌رکن بونی نظر اعتباره آلمالیدر .

[۳] تحفة الزمان و خریده‌الان : کشف‌الظنون ج ۲، ص ۲۲۷، ن ۲۵۸۳، جهاتما، ص
۱۲ . یازمه‌لر : بریتیش موزده نوم ۷۸۹۶ Adil (ریو، ص ۱۰۹) .

[۴] اثرک هیئت مجموعه‌سده اکثریا «تحفة المجالس» دنیلیر . یازمه‌لر : ویانه، A. F. ،
۱۶۲ (فلوکل ج ۲، ۱۲۷۴)؛ بریتیش موزده نوم Adil، ۷۸۹۲ (ریو، ص ۱۲۱)؛
ویانه، شرق آقاده‌سی نومرو ۳۲۱ (قراقت ص ۱۳۳) .

[۵] جوغرافیا نك بوتون مباحثندن، هم ریاضی و هم توصیفی قسمندن باحث مختصر بر رساله

اسکی جوغرافیاچیلر طرزنده مختصر و طویلو بر صورتده بر موضعی جوغرافیا تجربه سنی، مؤرخ عالی [۱] (وفاتی ۱۰۰۸ - ۵ - ۱۵۹۹ م) «کنه الاخبار» اسمنده کی مشهور تاریخ عمومیست [۲] مقدمه سنده بزه تقدیم ایدر. عالی بوراده هر کبسجه معلوم قوزموغرافیا نظریه لری خلافت یکی بر قوزموغونی ایله خلقت عالمدن ائرك یازلدیغی زمانه قادار بوتون صفحات کائناتی نقل ایدیور. عالی عین زمانده بو بویوک ائرك ایلك قسمنده ذیل [تذیب] صورتیه جوغرافیا به بریر آیریور، بوراده متعدد منبعاره [۳] استناداً اسکی جوغرافیانک مضبوط بر خلاصه سنی وجوده کتیریور. عالینک ویردیکی معلومات، ایلك دفعه تاریخی بر ائرك چرچیوه سی داخلنه صیقیشدیریلان جوغرافی ر خلاصه اولمق دولایسیله، پک مختصرجه افاده ایدیش و اوقادار تفرعاته کیریشیلمه مشدر. عالینک خلاصه سی بزه پک چوق شی اوکره تمز؛ جوغرافی تألیفات اوزرنده بویوک بر تأثیری ده اولما مشدر.

شیمدی به قادار بحث ایتدی کمز جوغرافی اثرلر عمومیتله خصوصی و موضعی در؛ بوناردن بعضیاری، پیری رئیسک اثری کی، کندی وادیسند یکانه اولقله برابر اکثریسی بویوک بر قیمتی حائز دکلدر؛ اسکی قلاسیک اثرلردن مستغنی قیلاجق مفید و مختصر بر کتاب هنوز وجوده کتیرلمه مشدر. قرون وسطادن منتقل بوتون جوغرافی معلوماتک طویلجه بر خلاصه سی بکله ندیکی و عثمانلی آئارنده قرون وسطایه رجی بر نظر عطف ایدیلهدیکی بر زمانده مؤرخ عالینک پک واضح اولمایان بر مقدمه ایله فنا بر شکلده یامق ایسته دیکی بو وظیفه نی، عالینک کنج معاصرلردن الهامیه دیه طانمش اولان محمد به عمربه یازید، قرون وسطایه عائد جوغرافی اثرلر حقنده کی اطرافلی وقوفنه استناداً، ۱۰۰۶ سنه هجریه سی رمضانده

ویانه یازمه لری آراسنده بولونمقده در: H. ۱۹۰۵ (فلوگل ج ۲، ن ۱۲۸۷) بو اثر «اعلام العباد فی اخبار البلاد» عنوانی آلتنده سلطان سلیمان زمانده تالیف ایدیشدر (مؤلفی مجهولدر).

[۱] بونک حقنده سجل عثمانی به باقی: ج ۳، ۲۹۰.

[۲] کشف الظنون، ج ۵، ص ۲۶۰.

[۳] ائرده کی توصیفی معلوماتک باشلیجه مأخذلری: ۱ - ابوالفداتک تقویم البلدانی؛ ۲ -

سپاهی زاده نک ابوالفداترجه سی اوضح المسالك؛ ۳ - صورالاقالیم در؛ کشف الظنون ج ۴، ص ۱۱۲، ن ۷۸۰۴ ده بو عنوان آلتنده بلخی نک اثرینی «حمدالله مستوفی» به عطف ایتمکده در. فقط نقل ایتدیکی مقدمه دن آکلاشیلیور که بلخینک اصطخری طرفندن یابیش علاوه لی فارسی ترجمه سیدر. (یوقاریده ص ۲۷۸ ده کی ذیله باقی).

(۱۵۹۵ سنه میلادی سی نیشان - مایسنده) اکمال ایتدیکی «مناظرالعوالم» نام اثریله [۱] ایفا ایتشد. شرق قرون وسطا جوغرافیاچیلرینه یگون چکن وبالخاصه عثمانیلرده شرقکاری جوغرافیانک صوک محصولی اولان بو اثرده مؤلفک مقصدی باشقه اولدینی پک آشکاردر؛ او، اسکی طرزده کی جوغرافی اثرلره یکی بر دور انکشاف حاضرلامق ایسته یوردی.

محمد عاشق، قولایجه الده ایدیهله مین منفرد وخصوصی اثرلرده مراجعت ایدهرک قرون وسطا جوغرافیاچیلری طرفندن جمع ایدیهلن مواد علمیه نی خلاصه ایتک و بو مدنیت یادکارلرینی عثمانلی آثارینه مال ایدهرک یکیدن تصنیف و ترتیب ایتک ایسته یوردی. بوسورتله جوغرافیاچه یکی بر دور باشلایه جقدی. بوندن دولایدرکه مؤلف بوتون بر حیاته مال اولان اثرنی مفصل بر قوزموغرافیا حالنده یازدی. اثرک جوغرافی قسمنده قرون وسطانک شرق منابعنده کی معلوماتی مختصرأ ذکر، کندی مشاهدات واستخباراتی قسماده روایات ایله اکمال و اتمام ایتدی. موضوعنک خصوصیتی واهیتی دولایسیله بعضی مستقل اثرلری استئنایدهرک، بوتون قرون وسطا جوغرافیاسنی بطلمیوسنک نسخه ثانیهلری عد ایدیهلایکمز کی مناظرالعوالمده بطلمیوسنک صوک بر شرق نسخه سی دیه بیلیرز.

کاتب چلبی نک تدقیقه نظرأ «محمدعاشق» اثرنی مسوده حالنده اکمال ایتمش، تمیزه چکمه مشدی. یازمه نسخه لک نسبته نادر اولمه سنده بوتکده دخلی واردر؛ غریبه یکانه نسخه ویانه کتبخانه سنده در. بوندن دولاینی اثر شمده یه قادیار علم عالمنک نظر دقتی جلب ایدیهله مشدر، بوسبیلله اثرک مؤلفی حقه در بر آرمفصل معلومات ویرمه نی موافق بولو بورم [۲]. محمد عاشق ۱۵۵۵ تاریخ میلادی سنده طربزونده خاتونیه جامعی مدرسلرندن برینک

[۱] کشف الظنون ج ۶، ص ۱۳۸، ن ۱۲۹۸۲؛ جهانما ص ۱۴؛ آوروپاده یکانه یازمه نسخه ویانه درده MSL. ۳۱۴ (فلوگهل ۲۴، ص ۴۳۱، نومرو ۲۲۷۹)؛ ایکنجی بریازمه ده مورتمانده بولونمقده در؛ استانبولده متعدد یازمه لری اوله جقدر (بری غلطه ده کی مولوی درکاهنده در، ن ۶۱۶)؛ محمد عاشقک اهمیتنی اولاه. مورتمان ایلری سوردی، بایبنغه بوتک اوزرنده مناقشه یاپدی (اسلام مجموعه سی ۱۹، ص ۱۰۴)، خلیل ادهم بک طرفندن تاریخ عثمانی انجمنی مجموعه سنده مناظرالعوالمدن بعض متن نمونه لری نشر ایدیلدی (۸ نجی سنه، ن ۴۸، ص ۳۲۲). بایبنغه رک ویانه ده منتشر عثمانلی تاریخی مجموعه سنده ج ۱، ۱۹۲۲، ص ۱۶۳ کی مقاله سنه؛ مؤلفک آلمان شرق مجموعه سنده کی یازیسنه ۷۶، ص ۲۸۲ باق.

[۲] وریلن معلومات، ویانه ده کی یازمه نک فرطووغرافیرینه استناد ایتکده در؛ دیگر مناسب بر رده محمد عاشق حقه ده داما مفصل معلومات ویرمک آرزوسنده یم.

مخدومی اولارق دنياه كلشدر [۱]. پك اي بر تعليم و تربيه كوردكن صوكرا، زمانتي اسكي آتارك تدقيقنه وقف ايتمشدى. كندى روايتنه كوره يكرمى ياشنده دنياني كوروب اوكرنك اوزره باباسنك يوردنى ترك ايدنيور. بزشمى ۱۵۷۵ دن اعتباراً عاشقك يكرمى بش سنه دوام ايدن سياحتنى تعقيب ايدنه بيليور. او آرتق طربزونده كي اوينه هيچ عودت ايتمه دن متعدد سفرله اشتراك ايدنيور. مختلف شهرلرده قيصه مدتله كاتبك ايدنيور، اكثر يا محكمه لرده وظيفه آليور، برچوق وقتى روم ايلي ده كچيره كن نهايت ۱۵۹۶ ده شامه اثري بيتريديكي يره كليور، بورادن صوكره عاشق چلي كوزدن غيب اولويور؛ ترجمه حالى حقنده يكانه منبعز كندى اثيردر. كاتب چلي نك بياناتى وجهله حقيقه اثر مسوده حالنده قالمشسه، مؤلفك آز مدت صوكرا اثرى تبليضه وقت بولمده دن وفات ايله مش اولدينى ظن ايديلير [۲].

«محمد عاشق»ك، سياحتلرني هر شيدن اول اسكي آتارده موجود رواياتى اجمال ايتك مقصديله يعنى اثرينه يكي معلومات طويلامق ايچون يامش اولدينى كوروليور. ينه بوسيدن دولاني روم ايلي ده اوزون مدت قالدغنى ظن ايدنيورم؛ چونكه، عثمانلير طرفدن فتح ايديلن روم ايلي، اسلام عالمى ايچون يكي راولكه اولوب قرون وسطى اسلام جغرافياچيلرى روم ايلندن يا پك آز بحث ايتشله، ويا خود هيچ بحث ايتمه مشلدر.

محمد عاشقك اثرى، اصلاً، قزونى، دمشق و حمد الله مستوفى نك اثرلى نوعندن بر قوز موغرافيا كتابى اولوب جغرافيا بويوك بر قسم اشغال ايدنيوردى. اثر باشليجه ايكي قسمه آيريلور:

[۱] محمد عاشقك تولد تاريخى حقنده هنوز دوغرو بر رقم آلد ايتديكه قانع دكم، تاريخ تولدى انجاق ايلك سياحته چيقينى زماندن، ۸۴-۹۸۳ م/ ۷۶-۱۵۷۵ (ويانه يازمه سى يپراق ۲۲۷، سطر ۱۷) تاريخندن استدلالاً مثبت اولونه بيلمكده در. مقدمه و يردكي ايضاحاتده ۲۰ ياشنده ايكن باباسنك مملكتنى ترك ايتديكى ذكر ايتكده در (ويانه يازمه سى يپراق ۲، سطر ۷)؛ ديكر بر يردده (ويانه يازمه سى يپراق ۲۲۲، سطر ۱۱) سياحتلرينه عائد ك اسكي تاريخه تصادف ايديلير: ۹۷۰ م ۱۵۶۲ ده حزر ساحلنده دربندده بولونيور. بر رقم ديكرلرينه توافقي ايتمه يور، احتمال بوراده بر استساخ خطامى موجود در. تسعين يازيله جى يردده سبعين يازيله در، بوصورته تاريخ ۹۹۰ م ۱۵۸۲ اولوركه بو ائنده مؤلفك حقيقه دربندده بولونماسى ممكندر.

[۲] فلوگه (ج ۲، ص ۴۳۱) ويانه يازمه سندن بحث ايدر كن محمد عاشقك ۱۰۰۹ م/ ۱۶۰۰ ده وفات ايتديكى ذكر ايتكده در؛ بو معلوماتك نيه اسناد ايتديكى اكلايه مادم. كاتب چلي دهده محمد عاشقك تاريخ وفاته عائد بر قيده تصادف ايديلير.

بری عوالم علویه دن یعنی سمان، سکان و اجرام سماویه دن باحث اولوب قسماً جهنمدن و سکنه سندن بحث ایدن بر ذیل واردر . بو قسمده هیئت بحثی پک مختصر در؛ بوتون مندرجات الهیات و میتولوژیدن متشکلدر . برنجی قسم حقیقته بر مدخلدن عبارتدر . اصل اثر ایکنجی قسمده طوپلانیورکه بوراده عوالم سفلیه و مکونات محسوسه تصویر ایدیلیور . بو قسم جوغرافیا پک بوتون مباحثی احتوا ایتکده، اولابراز عمومی جوغرافیا دن، صوکر ا قرون وسطی اصولیه عناصره کوره تنظیم ایدلمش منفرد توصیفاتدن، دکیزلر، آطه لر، بطاقلق و کولار، نهر و منبع لردن، طاغلردن و نهایت باشلی باشنه بر قسم اوله فرق شهرلردن بحث ایدلمکده در . جوغرافیایی علوم طبیعی تعقیب ایدیور؛ صلب، مایع و غاز حالنده کی معادن، عطریات، نباتات، حیوانات و انسانلر تدقیق ایدیلیور [۱] .

طبیعی بزی انزیه ده جوغرافی قسم و بالخاصه موضعی جوغرافیا پک باشلیجه، مباحثی تشکیل ایدن « شهرلر » عنوانی آتنده کی فصل علاقه دار ایدر . بوراده بوتون جوغرافی معلومات برنجی درجه ده بطلمیوسک یدی اقلیمنه، اقالیم حقیقیه، کوره تنظیم ایداشدر . بطلمیوسک ریاضی اقلیملرینه، بالاخره تفریق ایدیلان « اقالیم عرفیه » دن آیرمق ایچون « اقالیم حقیقیه » عنوانی ویرلمکده در . ابوالفدایک تصویرینه کوره هپسی ۲۸ اقالیم عرفیه واردر [۲] .

[۱] ۴۸۰ بویوک یاراقدن متشکل اولان ویا به یازمه سنده بومباحث شوصورتله تقسیم اولونمشدر .

برنجی قسم ۶ نجی یاراقدن

ایکنجی قسم ۲۷ » »

اصل جوغرافی قسم ۳۱ » »

طبیعیاته عائد اولان قسم ۲۸۳ » » باشلار .

[۲] اسلاملرده سطح ارضک نه صورتله اقلیملره آیرلدینی حقنده اسلام آنسیقاویه دیسنده ج ۲، ص ۴۹۰ کی اقلیم ماده سینه باقکز . بطلمیوسک ۷ ریاضی اقلیمک یاننده اقلیم تعبیری نواحی طبیعی معناسنده قولانانلر، احتمال عربجه یازان عجم علماسی بلخی، اصطخری، ابن حوقل کی ذواتدی . بطلمیوسک یدی اقلیمنه « اقالیم حقیقیه »، نواحی طبیعی مقابلی اوله رقده « اقالیم عرفیه » دییه رک آزاده تعبیر فرق وجوده کتیرلمسه ایلاک دفعه ابوالفداده تصادف ایدلمکده در (ابوالفدا جوغرافیایی، M. Reinaud، طبیعی، پارس ۱۸۴۰) .

ابوالفدا، اقالیم عرفیه یی صیرا نومروسیله تثبیت ایدیور . فقط اقالیم عرفیه نک ایلاک اول ابوالفدا طرفندن تفریق ایدلمکی اکلاشیلور . چونکه اقلیملرک هر برنجی آری بر باده صیرا نومروسیله تعریف ایدرکن ایکی برده صیرا بوزولویور، ۲۷ نجی اقالیم عرفی اوچونجیدن و ۲۸ نجی اقلیم عرفی بشنجدن صوکر ا ذکر اولونیور . ابوالفداده مذکور اولوب عاشق چاپی طرفندن نقل ایدیلان بو ترتیب صره سی اصطخری به عطف ایدیلر . اصطخرینکده بلخی دن آلوب آلمادینی حقنده بر شی

محمد عاشق بویکرمی سکیزاقلیم عرفیه بی ابوالفدادن آلهرق بطلمیوسک یدی اقلیمیه برابر کندی تقسیماته اساس طوتمش وهر بر بطلمیوس اقلیمنه تصادف ایدن مملکتلری اقلیم عرفیه

سویله نه مر . بو ترتیبی ایرانده یتیشین بعض مؤلفلرک براز قاریشیدردقلری اکلاشیلیور ؛ چونکه عربستان ، مصر ، مغرب کی اسلام مملکتلری بر اقلیم اولهرق کوسنرلدیکی حالده دیگر اسلام مملکتلریله عینی درجهده بولونان ایران بر جوق اقلیم عرفیه به تفریق ایدلشدرد . اصطخری (« مسالك الممالك » ، ناشری دوغویه ، عرب جوغرافیاچیلر کلیاتی ج ۱ ، لیدن ۱۸۷۰) ایله ابن حوقلده (« المسالك والممالك » ، ناشری دوغویه ، عرب جوغرافیاچیلری ج ۲ ، لیدن ۱۸۷۳) ترتیب صیراسی یکدیگرینک عینی اولوب شویله در : عربستان ، بحر فارس ، مغرب ، مصر ، الشام ، بحر مغرب ، الجزیره ، عراق ، خوزستان ، فارس ، کرمان ، پنجاب (سند) ، ارمنیه ، آران و آذربایجان ، جبال ، دیلم ، بحر حزر ، مقازات خراسان ، سجستان ، خراسان ، ماوراءالنهر . اسلاملرک مقدس بر اولککسی اولان عربستان باشده اولق اوزره غربدن شرقه دوغری جنوبی ایراندن هندستانه قادار بر صیرا تعقیب ایدیور ، صوکره ارمنیه دن باشلایهرق عینی استقامتی تعقیب ایدیور . مورخ عالی نک کئنه الاخبارنده (استانبول ۱۲۲۷ ، ج ۱ ، ص ۸۲) بلخی نک صورالاقالیمدن آلتدیفی ذکر ایدیلرک بعضی خطالرله عینی صیرا تعقیب ایدیور . ۱۶ نومرویه قادار جیقان بو لیسته به ۴ نواحی طبعیه داها علاوه ایدیلورکه اوده هند ، روم وقرمان ، آناتولی ، روم ایلی در ؛ بوتقسیم عالی به کوره پک نظری قالیور ، کوچوک بر خلاصه دن عبارت اولان بو فصلده پک زیاده توقف اتمه یور . ۲۴۳ نجی صحیفه ده تکرار بر اقلیم عرفیه لیسته سی داها ویریور . بونی ابوالفداد ترجمه سی اولان « سپاهی زاده » نک اوضح المسالک کندن آلمش اولدیفی ظن ایدیلر . بولیسته ده ۳۰ نواحی طبعیه مذکوردر . بعضی آوروپا مالکینی ده احترا ایدن بولیسته پک قاریشیق اولوب اصطخرینک اسکی لیسته سنه هیچ یکزده مکه ده در . اصل ابوالفداد نک ترتیبنده اوزمان معلوم اولان جهانک بوتون مملکتلرنی جدولده ادخال مقصدیه یاپیلان بعض کوچوک علاوه لردن ماعدا ، مثلا « مصر » ک عربستاندن صوکره ایکننجی نومرویه ذکر ایدلمی کی ترتیبک مصرلی بر محرر طرفندن یاپیلدیغنه دلالت ایدن خصوصیتلر کورولور . ابوالفداد نک نومرو ایله تثبیت ایتدیک لیسته بوجه آتیدر :

- ۱ - جزیره العرب ، ۲ - مصر ، ۳ - المغرب (شمالی آفریقا) ، ۴ - جزیره الاندلس ۵ -
- جزیره البحار الغربیه (غربی آق دکیز آطه لری) ، ۶ - الشام (سوریه) ، ۷ - الجزیره بین الدجله والفرات ، ۸ - العراق ، ۹ - خوزستان ، ۱۰ - فارس ، ۱۱ - کرمان ، ۱۲ - سجستان ،
- ۱۳ - پنجاب (السند) ، ۱۴ - هند ، ۱۵ - چین (الصین) ، ۱۶ - جزایر بحر الشرق ، ۱۷ - الروم (کوچوک آسیا) ، ۱۸ - ارمنیه ، آران (جنوبی قفقاسیا) ، آذربایجان ۱۹ - الجبال ، ۲۰ - الديلم وکیلان ،
- ۲۱ - طبرستان ، ۲۲ - خراسان ، ۲۳ - زابلستان ، ۲۴ - طخارستان و بدخشان ، ۲۵ - خوارزم ،
- ۲۶ - ماوراءالنهر ، ۲۷ - الجانب الجنوبي ۲۸ - الجانب الشمالي .

محمد عاشق ده بوصیری قبول ایتشدرد . شهرل فصلی بطلمیوس اقلیملرینه کوره یدی به آیرمشدرد . اقلیم عرفیه دن : نجی و ۱۶ نجی اقلیملر ، اصل شهرل قسمنده مذکور دکلدرد . چونکه آطه لردن بحث ایدن آیری بر فصل موجوددر .

گوره تقسيم ايتمشدر . عرفی اقلیملرک حدودی بطلمیوس اقلیملریله توافقی ایتدیکی یرلرده
برجوغرافی ناحیه یه عائد اولان شهرلر یکدیگرنیدن آیرلمش اولدیغندن بعضاً جوار شهرلری
باشنه باشقه یرلرده آرامق ایجاب ایدر .

مؤلفک کوچوک فصللر حالنده ذکر ایتدیکی مملکتلر عیناً ابوالفدایک صره سنی تعقیب
ایتمکده در . محمد عاشقک اثرینک محتویاتی یاقیندن تدقیق ایدرک بر حکم ویره جک اولور سه ق،
قرون وسطی آثار جوغرافیه سنک بر التقاطی اوله رق توصیف ایتمه من ایجاب ایدر . مؤلف
مقدمه ده مأخذلرندن بعضارینی ذکر ایدیور و بحث آراسنده ده دیکر لرینی اوکره نیوز . مأخذلرک
اکثریسی زجه ده معلوم اولوب قسماً مطبوع بولونان «ابن خردادبه ، ابن الجوزی ، ابن الوردی ،
قزوینی ، یاقوت و حمد الله المستوفی» نک آثار ایدر . باشلیجه مأخذ اوله رقده قرون وسطانک
اک صوک جوغرافی اثری اولان ابوالفدایک تقویم البلدانکی کورو یوز . مناظر العوالم ، بواثرک
همان کاملاً ترجمه سنی احتوا ایتکده و بوتون توصیفات جوغرافیه نک اساسنی ینه عین اثر تشکیل
ایله مکده اولدیغندن تقویم البلدانک توسیعاتور کجه یه ترجمه سی دینه بیلیر [۱] . ابوالفدایه علاوة
دیکر مؤلفلردن آلتان معلوماتک هر دفعه سنده مکرراً راویلری ذکر ایدلمش اولدیغندن
بوجهنک تدقیق قابل اولمده در .

قرون وسطانک منتقل معلوماتک هیئت مجموعه سنی طویلا یوب تور کجه بر خلاصه وجوده
کتیر مک صورتیه مؤلف یکی تدقیقاته یول آچدیغنی ظن ایدیور دی ؛ محمد عاشق مساعیسنه
جوراده نهایت ویرمش اولسه یدی ، اثرینک ماهیتی یوکسک بر اسلوب ایله یازلمش و منبعلری
کوسترلمش بر خلاصه دن عبارت قالیردی ؛ بز اونک اثرینی تکرار کتبخانه لرک محزنه ترک
ایدردک . «مناظر العوالم» ده یالکیز اسکی معلوماتک قیدیه اکتفا ایدله مشدر ؛ عین زمانده
یکی وضعیت ده ایضاح ایداشدرکه ، مؤلفک بومساعیسی نظر دقتدن قاجاملیدر . محمد عاشق ،
عثمانلی مؤلفلرینک اوزمانه قادار وجوده کتیر دکلری بعض جوغرافی اثرلردن اقتباساتده
بولونه بیله جک وضعیتده اولدینی حالده بونلردن استفاده ایتمه دیکی آکلاشیلیور . یکی دورلر
ایچون صرف کندی تدقیقاتنه استناد ایتکده ، یعنی یا بالذات کوردکلرندن و یا خود کندی
کوزیله کورندن نقلاً بحث ایتکده اولوب هر دفعه سنده شایان اعتماد ذواتدن منقول صحیح
معلومات ذکر ایله مکده در . بز محمد عاشقک اک اینی شرق منابعنه استناد ایله موده رن علمی

[۱] مختلف مؤلفلردن آلتان معلومات آراسنده تقویم البلدانک آلتان معلوماتک منبعی قید
ایدله مشدر . ابوالفدایک اثرنده بولونمایان شهرلر ، ذیل اوله رق علاوة ایدیلن فصلده طویلا مشدر .

اصولاره موافق بر شکله تأمین ایتدیکی صحت و وثوقدن دولای صوکه درجه متشکرز، چونکه، بومعلوماتی، بویوک برقطعت و وضوحه روایات قدیمه چولندن حیقاروب تاریخ - جوغرافیا تدقیقاتی ایچون قازانیران، کندیسیدر. فقط اثرینک کندی مشاهداتنه عائد قسمی اسکی روایات ایله قاریشدیرش اولدیغندن تفریق بر آزاوغراشمه به متوقفدر [۱]. اکثریتله بویکی معلومات اولدجه مفصل بر صورتده اسکی معلوماتی تعقیب ایدر. و برابرجه بوبویوک اثری دولدیرر. اثر، هرشیدن اول وثوق و صحتی دولایسینه، فوق العاده حائز قیمت اولوب وجوده کلدیکی دورده کی احوال جوغرافییه بی بزه اوکرتدیکی کی، برچوق شهرلرک طرز اسکان و آثار معماریه تاریخی ایچون پک زیاده حائز اهمیتدر.

محمد عاشق کتانبنده آوروپا آثارینک تأثیرینه دلالت ایدر هیچ بر ایزه تصادف ایدلر. معافیله اوئانده بو آثارک ممالک عثمانیه ده تمامیله مجهول اولدینی قبول ایدیلر. مؤلف کرک مشاهداتی، کرک استخباراتی نقل ایدرکن تمامیله بر قرون وسطا اسقولاستیکجه بی کی کورونویور؛ فلاسیک شرق اثرلرک ایچنه اوقادار طالمشدی که کندی همشهریلرینک وجوده کتیردیکی یکی اثرلره بیله هیچ بر قیمت و برمیوردی. طبیی آوروپا آثارندن استفاده اونک ایچون موضوع بحث بیله دکلدر. آوروپا حقنده ویردیکی معلومات قرون وسطا جوغرافیا جیلرینک معلوماتی نادراً کچر. بوئانده آوروپالی عالملرک و کیمجیلرک یاپدینی بویوک کشفیاته دائر مناظرالعوالمده هیچ بر قید یوق. عجبا حقیقه مؤلف بو کشفیاته دائر برشی ایشتمه دیمی، یوقسه مخصوص مسکوتی کچدی؟ بو بایده بر حکم ویرمک کوچدر.

مناظرالعوالم، شرقده قرون وسطی جوغرافیاسنک صوکه بر نمونه سی اولقی اعتبارله پک استفادلی بر اثر اولوب برچوق مهم معلوماتی، اصلیتی محافظه ایدرک نقل ایتکده در؛ معافیله بر آناقرونیزم یعنی مختلف زمانده کی وقایعی بر برینه قاریشدیران بر اثر اولقدن ده قورتولامایور؛ احتمال بو اعتبارله یکی شرق مکمل بر نمونه سیدر. قرون وسطاده، شرق ایله غرب یکدیگرینه یاقین بر سویه مدینه ده بولونوب فکر مبادله سی و متقابل تأثیرلر داها قولای وقوعه کله بیله جکی ویا کلدیکی. حالده، قرون جدیددن اعتباراً بو ایکی مدنیتک وضعیتیکدیگرینی سورمک اولمشدر؛ آرتق فکری انقلابلرله برابر خصوصی و پک سرعتی.

[۱] یالکز آنادولویه و روم ایلی به عائد اولوب. اسکی جوغرافیا جیلرک مسکوت عنه کچدی شهرلر صوکه ذیل دیه علاوه ایدیان فصلده طوبلا مشدر.

برترقی حمله سی یاپان غرب مدینتی، مدنی انکشافی پک سکونتلی بر یولده کیدن شرق مدینتی تعقیب ایدم یور؛ شرق، غربی آ کلامامه یه باشلایور؛ مبادلہ افکار مشکله شیور؛ مناظر العوالم کبی زمانک بویوک آثار شرقیه سی ده کندی وادیسینده عنعنوی بر شکله قالیور. آوروپا آثاری شرقده طانمه یه باشلادینی ائنده، شرقیلر، یکی اساسلر داخلنده آوروپا ایله مشمر بر مبادلہ افکاره کیریشه بیلجک فکری حاضر اقلردن محروم بولونیوردی. عثمانیلر، اسلامیتک محافظی و حقیقی وارث اولق اوزره کفار عالمنه قارشى موفقیتلی بر تعرض سیاحتی تعقیب ایتدکری ائنده، یعنی ۱۶ نجی عصرده کی اعتلادورنده، کندیلری ایچون بر معما تشکیل ایدن آوروپانک تأثیر اتندن آزاده اوله رق اسکی شرق مدینتی ایچنده بر مدت داها یاشایه بیلمشلردی؛ فقط اسکی قوت قالمیجیه، آرتق عین حالده یاشامق ده ممکن دکلدی؛ بواننده آوروپانک اکتساب ایتیش اولدینی مدنی تفوق طبیعی تأثیرلری کوسترمه یه باشلادی. آوروپالیرک یکی مملکتلر اوزرنده کی عظیم کشفیاتندن، عثمانیلر، اوزمانکی شخصی غرورلرینه رغماً، سرعتله خبردار اولویورلردی. فقط «Novus Mundus» یکی دنیا» تعبیری ایلك زمانلرده اسکی عثمانی اثرلرینه قولایجه کیره، مشدی. انجق، ۵ ۹۹۰ - ۱۵۸۰ ده (محدثالث زماننده)، محمد عاشق اثرینی اکل ایتمه دن اول، محمد یوسف الهرزی اسمنده بر عالم «تاریخ هند غربی» [۱] دیه بر اثر وجوده کتیر مشدرکه، بو اثر، حقیقتده، عثمانیلری آوروپالیرک آمریقاده کی یکی کشفیاتندن خبردار ایتک اوزره فرنکجه دن ترجمه ایدلشدر. لکن اصل ۱۷ نجی عصر ظرفنده عثمانی آثاری آوروپا علومنک تأثیری آلتنده قالمشدرکه، بو تأثیر، فکر ظالمنده تامایله بر شاشقینلی منتج اولمشدر.

بویکی دورک ایلك جوغرافی اثرلری، اوزون زماندنبری غربیلرجه ده معلوم اولان «جهاننما» [۲] نامنده کی کتابک مؤلفی - تورکر آراسنده داهاز یاده طاب جلی دیه طانیلان - مورخ

[۱] کشف الظنون ج ۲، ص ۱۵۸، ن ۲۳۴۰؛ کذا ج ۳، ص ۲۴۵۷، ن ۶۴۲۵؛ جهاننما ص ۱۲، استانبولده عثمانی مطبعه جیالغنک ایلك محصولی اوله رق ۱۱۴۲ - م ۱۷۲۹ طبع اولومشدر. J. Gildemeister ک Zentralblatt für Bibliothekswesen مجموعه سنده «آمریقانک کشفنه دائر تورکجه اثرلر» مقاله سته مراجعت ج ۵، ۱۸۸۸، ص ۳۰۳ م م. عینی مجموعه ده کوچوک بر خلاصه موجودر، ص ۱۳۳ م م.

[۲] کاتب چلی و اثرلری حقنده اسلام آنسیقلوپه دیسنه باق ج ۲، ص ۲۱۷ م م (J. H. Mordtmann)، بالذات یازدیغی ترجمه حال M. Wickerhauser ویکر هاوزدرک «تورک

هاجی قافه (وفاتی م ۱۶۵۷ - ۱۰۶۷ هـ) وجوده کتیریوردی. «Kcsmorama»، جهاننا کله سنک تمامیه مقابلیدر. بو اثرک وجوده کله سنده «محمد عاشق» کده شبهه سز بویوک بر تأثیری اولمشدر؛ هر حالده متنک مناظرالعوالم ایله پک مناسبتدار اولسنندنده بو آکلاشلیور. مع مافیه هیئت عمومیه سیله «جهاننا» هیچ بر صورتله «مناظرالعوالم» طرزنده یازیش بر اثر دکلدرد. احتمال، جوغرافی تدقیقاتدن بویوک بر ذوق دویان کاتب چلی، محمد عاشقک اثرنده اسکی جوغرافیا جیلرک معلوماتی حقیقه نادر بر مکملیتله طویلاشمش اولمقله برابر، پیری وسیدی علی رئیس لک دیکزجیلکه عائد اولان اثرلینی دوشونهرک، بر جوغرافیاچی ایچون اهمیتسز عد ایله میه جک اولان یکی اثرلردن استفاده ایدیلهمک کبی بر نقصان کوردی. کاتب چلی ایلك ایش اوله رق یکی بر قوزموغرافیا یازمغه قرار ویریور [۱]؛ و بو اثرینه مأخذ اولمق اوزره محمد عاشقک مناظرالعوالمی و اونک استفاده ایتدیکی اسکی جوغرافی اثرلرله برابر یکی عثمانلی مؤلفلرینی ده تدقیق ایدیور. جهاننا ناک ایلك نسخه سنی [۲] کاتب چلی ۱۶۴۸ (۱۰۵۸ هـ) نارینخنده یازوب سلطان محمد رابعه اتخاف ایتشدرکه، بو نسخه هنوز آله ایدیلهمدیکی کبی مذکور شرق منبعلرینک یاننده

دبانی آکلامق ایچون رهبر «Wegweiser zum Verständnis der Türkischen Sprache» کتابنه، و یانه ۱۸۵۸ متنی ص ۱۵۹ م، ترجمه سی ص ۱۶۶ م؛ جهاننا حقنده ده عینی اثرک ۱۶۵ نجی صحیفه سنه، صوکراد - جانی «ج ۴، ص ۳۹۵ یه باقی (بوراده وفات تاریخی ۱۰۶۸ هـ - م ۱۷۵۸ اوله رق کویستلشدرد)؛ جهاننا حقنده «آنادولو بولاری - عنوانی اثریمزه مراجعت - جهاننا ناک بر قسمی (ابراهیم متفرقه طرفندن علاوهلر یاییلان نسخه) استانبولده طبع ایدلشدرد ۱۱۴۵ - م ۱۷۳۲. جهاننا یازمهرلی اوقادار چوق اولماققله برابر استانبول کتبخانه لرنده متعدد تمام یازمه نسخه لر موجود اولسه کرکدر. آوروپا کتبخانه لرنده بولونان ایکی یازمه نسخه همیه. مخصوصه یی حائزدر: بری و یانه عمومی کتبخانه سنده Mxt ۳۸۹ (فلوگهل ج ۲، ص ۴۳۴، ن ۱۲۸۲)؛ دیگر بریتیش موزه نومده ۱۳۰۸ Ol (ریو ۳، ص ۱۱۱۰) در. هر ایکی نسخه ده، کرک محتویات و کرک ترتیب اعتباریله، مطبوع نسخه دن چوق فرقلیدر. و یانه ده بولونان نسخه ناک کاتب چلی ناک کندی خط دستیله اولدیغی ظن ایدیلکده در. مطبوع نسخه حقنده بر آز ایلریده متنده کی ایضاحاته باقیکنز. جهاننا ناک مطبوع نسخه ده بولونمایان اقامی حقنده ۲۹۶ نجی صحیفه ده کی ۲ نومرولی حاشیه به مراجعت. هامه رک «روم ابلی و بوسنه» (۱۸۱۲ ده و یانه) ترجمه سنه اساس اتخاف ایتدیکی یازمه نسخه ده کندی ادعاسنه کوره مؤلف خط دستیله ایش.

[۱] کاتب چلی ناک جوغرافیا ایله اشتغال ناک سبب ظاهر یی، کندی افاده سنه نظر آ ۱۰۵۵ -

م ۱۶۴۵ سنه سنده کی کرید سفری ایش (ویکدر هاووزر ص ۱۶۳).

[۲] کشف الظنون، ج ۲، ص ۶۵۸، ن ۴۳۵۵ ده مذکوردر.

آوروپا منبع‌لری ده بولونوب بولونمادیفی معلوم دکلدیر ؛ بنجه بو احتمال وارد دکلدیر [۱] . هر حالده کاتب چلی نك آوروپا علومی ایله دوغریدن دوغری به تماسی خصوصنده کندیسنه عالم بر فرانسز راهبی اولان شیخ محمد امجدی [۲] دلالت ایتدی . بو ذاتک یاردیمیله ۵۵ - ۱۶۵۴ م ، ۶۵ - ۱۰۶۴ هـ سنه لرنده مرقاتورک « آطلاس مینور » نی [۳] تورکجه به ترجمه ایتدی وینه آرقداشنک معاونتیه Ortelius اورتیلیوس [۴] ، Cluverius قلووهریوس ، Gion Lorenzo d'Anania لوره نزه دانانیا [۵] کی دیگر آوروپا مؤلفلرینه عائد اثرلری

[۱] کاتب چلی نك ، کشف الظنوزده بالذات سویله دیکی کی ، دو قوزنجی عصر مجریده یکی کشف ایدیلن مملکتلردن بحث ایتسی کندیسنک آوروپا آناریله مشغول اولدیغنه بر دلیل اولاماز ؛ او اناده تورکجه اثرلردن (اولکی صحیفه لرده ذکر اولونان تاریخ هند غربی ترجمه سنندن) ده آسریقابه عائد معلومات ایدنک قابلدی . کندی ترجمه حائندن (ویکر هاووزه ، ص ۱۶۵) آکلاشیلدیغی اوزره کاتب چلی نك جدی صورتده آوروپا آناریله مشغول اولسی ده صوکرالری در . بو مشغولیتی ایجاب ایدن سیلرده اولا اثرینه قویاجنی خریطه لری آوروپا آنارندن قویه ایتک هوسی ، ثانیاً غرب دکننده کی اطله لرقنده اسلام جوغرافیاچیلرندن طویلا دیغی معلوماتدن داها زیاده معلومات ویرمک آرزوسیدر (اطلاس مینور ترجمه سنک مقدمه سنه ، جهاننا مقدمه سنه باقکز : ص ۸ ، سطر ۹) .

[۲] بو ذاتقنده ابراهیم متفرقه نك جهاننا ده بر « تدیل » ی موجوددر ، جهاننا ص ۱۰ .

[۳] لوامع النور فی اطلس مینور ، مرقاتورک متروکاتندن اولان اترك اصل اسمی : Atila Minor Gerardi Mercatoris à J. Hondio plurimis aeneis tabulis aeneis atque illustratus .

کاتب چلی ، آطلاسک ۱۶۲۱ Arnhemii . نسخه سنی قره چلی زاده سعید محمود (وفاتی ۱۰۶۳ هـ - ۱۶۵۳ ، سجل عمانی ج ۴ ، ص ۳۴۰) افندی نك ترکه سنندن الده ایتش (جهاننا ص ۹ م) . [کاتب چلی محمود افندی ترکه سنندن « اطلاس مینوری » دکل اورتیلیوسک جغرافیای کبیری آلمقی ایسته دیکنی سویله یور . مترجم] . اطلاس مینور ترجمه سننده کی مقدمه جهاننا مقدمه سننده مندرجدر (ص ۱۰) . بو مقدمه ده ، Iodocus (مطبوع جهاننا ده بو اسم یرنه یاکاش اوله رق لودوویقوس یازیلیدر) Hondius ک مرقاتورک متروکاتندن اولان بو اثری طبع ایتدیردیکی ائنا ده یازدیغی مقدمه نك خلاصه سیدر .

[۴] کاتب چلی Ortelius ک اثرینی « جوغرافیای کبیر » عنوانی آلتنده ذکر ایتکده در . بوندن مقصدی Theatrum Orbis terrarum نام اثر « Antwerpiae ۱۵۷۰ » ایدی ، Thesaurus Geographicus عنوانی آلتنده کی جوغرافیا لغتی قصد ایتیه یوردی . کاتب چلی جهاننا ده (ص ۹) اطلاس مینوردن اول اورتیلیوسک اثرندن استفاده ایتدیکنی بیان ایتکده در .

[۵] « Philippi Cluverii Introductionis in universam Geographiam tam veterem quam Novam Libri VI Amstelod ۱۶۲۹ ، ۱۶۴۱ الحذر .

کاتب چلی ۱۶۳۵ نسخه سنی ذکر ایدر ، (جهاننا ص ۱۴ ، سطر ۱۰) .

[۶] Gion Lorenzo d'Anania, L' universal fabrica del mondo, Venetia 1582.

تدقيق ايتدى. احتمال، آوروپا آثارىخى طانيق «كاتب چلبى» نى جهاننامى يكي باشدن يازمه يه سوق ايتدى، وبوكا آتلاس مينورك اوچده ايكي سنى ترجمه ايتدكدن سوكر ا باشلادى ؛ فقط اكلاده موفق اوله مادي [۱].

مؤلفك وفاتندن، توركيه ده ايلك مطبعه نى تأسيس ايدن «ابراهيم متفرقه» طرفندن جهانناما نك بر قسم نك (آسيا قسم نك) [۲] طبعه قدار اترك مقدراتى هنوز مجهوليت پرده سى آلتنده در. «ابراهيم متفرقه» [۳] نك نشر ايتديكي جهانناما، اصل متنك بلاتغير طبعى دكلدر ؛ بعض

ويكتور هانچ W. Hantzschi ك، درسدنمى كتيخانه سنك خريطه لى، مقاله سنه باقكرن: Beiheft zum zentralblatt für Bibliotheks-wesen لايزيغ ۱۹۰۴ ص ۵۱، ن ۵۰) كاتب چلبى، جهانناما ص ۱۳ (بوراده قارىقا موندى عنوانيله در).

[۱] سيجل عثمانى جهانناما نك دوغريدن دوغرى يه آتلاس مينورك ترجمه سى اولديفنى يازيور، هرته قدار جهانناما يه آتلاس مينوردن بعض بارچله آلمشده بو حاكم دوغرى دكلدر .

[۲] جهانناما نك مطبوع نه خده غير موجود يك مهم بر قسمى، هامهر، غراف Wenzeslaus Severin Rzewusky نك كتابلى آزه سنده بولونان اكسيك بر يازمه دن « روم ايلي و بوسنه، مصطفى بن عبدالله حاجى قالفه نك جوغرافى توصيفاتى. ويانه ۱۸۱۲ » عنوانيله ترجمه ايتشدر . عيني صورتله يالدين مجارستاندن بحث ايدن بر قسم يازمه ده بوكون ويانه كتيخانه سنده بولمقده در . (فلوگهل ج ۲، ص ۴۳۰، ن ۱۲۷۸). هامهر (عثمانلى تاريخى، ج ۹، ص ۲۵۲) و فلوگهل (a. a. o.) هرابكي يازمه نك بر برينك عيني اولديفنى ادعا ايديور . فقط ه. مورتمان ويانه يازمه سيله هامهر نك ترجمه سى مقايسه ايدرك هامهر نك ترجمه سنه ويانه يازمه سنك اساس اولما دي فنى كورم شدر . (اسلام ۱۰، ۱۹۲۰، ص ۱۵۹ باق) غراف رزده ووسكى نك قولاكسيونى، فرانس باينغه نك كتيخانه ل مركز مجموعه سنده كى (۳۶، ۱۹۱۹، ص ۲۶۷) بازي سنده ده كورولديكي اوزره ۱۸۳۱ ده وفاتندن سوكر ا صايتشدر . باينغه نك لطفاً بكا بيلديريدينه كوره بوكون بو يازمه آتنيقه جى Kuppitsch ده ايمش (اسكى كتابلر قاتالوگ نك برنده Manuscripts orientaux qui se Trouvent à vendre chez Kuppitsch à Vieune, Collection Rzeuvuski Wien 1881) كورولويوركه بو يازمه نسخه نك ياراقلى روزكاره قايلمش بر قسمى روسيه يه كيتمش، بر قسمى ده ويانه عمومى كتيخانه سنده بولومقده در (فلوگهل، ج ۳، مدخل ص XIII). يوقا ريده (ص ۲۹۳، ۱ نجى نوطده) ذكر ايديلن جهانناما قويه سيله هيچ اولما زسه هامهر نك روم ايلي و بوسنه ترجمه سنى مقايسه يه هنوز فرصت بولامد. روم ايلي قسمى ايتوا ايدن بر جهانناما يازمه سنك ده غلطه مولوى دركاهنده بولونديفنى مورتمان خبر و يرمكده در [بوندن بر نسخه ده كوپرلى زاده فؤاد بك كتيخانه سنده در . مترجم].

[۳] بوكا دائر اسلام آنساقلوپه دي سنه ج ۲، ص ۴۶۷ ؛ باينغه نك « اون سكرنجى عصرده استانبول مطبوعاتى، لايزيغ ۱۹۱۹ » ائرينه باقكرن. جهانناما طبع تاريخى ۱۰ محرم ۱۱۴۵ هـ

فصللره بر چوق ذیلار علاوه ایدلمشدر [۱]. ابراهیم متفرقه‌نک استفاده ایتدیکی متنک نه‌شکلده اولدینی جای سؤالدر؛ اترك اصلی هنوز مسوده حالده، اکیل ایدلمه‌مش بر شکلده بولونیوردی‌ده ابراهیم متفرقه‌نک کاتب چلبی‌نک و متروکاتی طبعه ویرمه‌دن اول ترتیب واکماله‌می مجبور قالدی؛ یوقسه کاتب چلبی‌نک وفاتندن سو‌ترا اوزرنده چالیشلمش برنسخه‌می واردی؟... ائرده، ابراهیم متفرقه‌نک علاوه‌ایتدیکی ذیللردن ماعداء، کاتب‌چلبی‌نک آلدن چیقمش اولماسی تماماً غیر ممکن بولونان بعض فقره‌لرده موجودر [۲]. جهاننامک

م ۳ تموز ۱۷۳۲ دیه مذکوردر . بوطبع و بوطبعک وقتیه اوروپاده یابدینی تأثیر حقنده باینقره‌ک یازینسه a. a. O. ص ۱۶ باقکیز! بومطوع جهانما، کرک شرقیلر و کرک آوروپایلر طرفندن هر درلو استفاده‌یه اساس اولمشدر . بعض قسملری متعدد دفعه آوروپا لسانلرینه ترجمه ایدلمشدر . بعض فصللری ترك ایدلمک صورتیه Matth Norberg طرفندن لاینجیه (Gihan Numa , Londini Gothornm. ۱۹۱۸) ترجمه‌اولومشدر. آنادولویه‌عانداولان قسمی، برچوق بختلری راست‌کله‌ترك ایدلمک صورتیه، Armain طرفندن، Description de l'Asie-Mineure, L. Vivin de Saint - Martin, extraite de la géographie Turque de Haji - Khalfa Historie des Découvertes Géographiques des Nations Européennes طرفندنده dans les diverses du monde, Tome III Asie Mineure. S. 937-742 دیه فرانسه‌جه‌یه ترجمه ایدلمش ایسه‌ده هرابکی ترجمه‌ده اعتاده شایان دکلدرد. جهاننامک هنوز نشر ایدلمه‌مش یازمه لاینجیه برترجه‌سی Gihannumâ I. e Liber mundum ostendens. auctore. Kiatib Celebi vulgo Hagi Chalfe عنوانی آلتنده بش جلد اوله‌رق و یانه‌ده مهتاریستلرک کتبخانه‌سنده در . (فلوگه‌ل قانالوغی ج ۲ ، ص ۴۳۴) . هاممه‌رک Jahrbücher der Literatur و یانه ۱۸۲۱ ، ج ۱۳ ، ص ۲۱۳ - ۲۶۵ و ح ۱۴ ، ص ۲۱ - ۸۸ ، ده‌کی « آسیای تورکی جوغرافیا‌سنه دائر » یازیلری طوپلان‌ه‌جق اولورسه‌بوده‌بر ترجمه تشکیل ایده‌بیلیر. Charmoy ده شرفنامه‌نک مقدمه‌سنده جهاننامک بعض قسملری ترجمه ایشدر . (Chéref-Naméh, au Fastes de la Nation Kourde Trad. par Charmoy St. Petersbourg 1868-75)

[۱] علاوه‌لرک اولنده «تذیل‌الطابع» و یا «لطابع» دینلمکده‌در .

[۲] بو مسکوت عنه علاوه‌لر ، مثلاً جهانما (ص ۶۷۱ ، سطر ۶ م) ده سکود ایله لفسکه آراسنده وزیر خاننک وزیر اعظم کوپرلی محمد پاشا طرفندن ۱۰۷۰ / م ۶۰ - ۱۶۵۹ تاریخنده انشاسی بحثنده ؛ ص ۶۲۶ ، سطر ۱۴ ده آبازه حسن پاشانک ذکرنده تصادف ایدیلیر. چاباق‌قلعه‌یه کیدن بو‌بوک جاده‌نک ذکری‌ده بو زمردن عد ایدله‌بیلیر (ص ۶۷۲ ، سطر ۲۴) . محمد رابع و وزیر اعظمی کوپرلی محمد پاشا ۱۶۵۸-۵۹ سنه‌سنده عصاته قارشی بو یولدن حرکت ایتشلردی . بو سفره اولیا چلبی‌ده اشتراک ایلمه‌شدی .

غير مطبوع اقسامنده عین طرزده صدر اعظم کوپرلی محمد پاشایه دأثر [۱] فقره لر بولوندیغندن، ابراهیم متفرقه نك ألنه كچن نسخه نك كآب چلی نك بر اقدینی متن اوزرنده ایشلمش بر نسخه اولدینی، وطابعك یالکیز بعض ذیللر علاوه ایتدیکی قبول ایدیه بیلیر. طبیعی بوتون بومسئله لر ایجه دن ایجه یه تدقیقه محتاجدر.

اثرک هیئت عمومیه سنك دیگر بر ذات طرفندن توسیع واکال ایدلمش اولماسندن زیاده بالذات کاتب چلی طرفندن وجوده کتیریلن نسخه یه بالآخره مختلف آلر طرفندن بعض حاشیه لر علاوه ایدلمش اولدینی ظنی، اصل جهاننامك متنی مسئله سنی داها مشکل بر شکله صوققه در. بوضوطله، جهاننامك جوغرافی اثرلرک تاریخنده کی موقعنی تعیین، داهامهم بر مسئله تشکیل ایدیور. جهاننامه آوروپا آثارینك تأثیری پك واضح صورتده کورولور. فصللرک وموادك تقسیمنده اسکی شرق عنعنه سی ترک ایدیلیر؛ متنده بطلمیوسك ۷ اقلیم حقیقیسی ایله ابوالفدائک ۲۸ اقلیم عرفیسی پك تالی بر درجه ده قالیر؛ بوکا مقابل آوروپا علومك بش قطعه سی [۲] تقسیمه اساس اتخاذا ایدیلیر و قطعه لرده او ائنده موجود سیاسی تشکله، حکومتلرک اداری و تالی تقسیماتی (ممالک عثمانیه ده ایالت ولوا اوله رق) کوستریلیر. کاتب چلی، بوتون جوغرافی معلوماتی غرب نقطه نظرینه کوره یکیدن تنظیم ایتدکن ماعدا جهاننامك باشنده آوروپا لیلرک آسترونومی و ریاضی جوغرافیا مبادیسی [۳]، تماماً اسکی شرق اساساتیه آهنگدار بر صورتده ذکر ایشمدر [۴]. آسترونومی و ریاضی جوغرافیا ساحه سنده کندی تدقیقاتی طبیعی مذکور دکدر؛ چونکه کاتب چلی، بوتون اثرلرنده کورولدیکی اوزره، متخصص بر عالم دکل، طوپلاییحی بر مؤلفدر. عثمانلی اثرلری آراسنده جهاننامك اهمیتی ده بونقطه نظر دندر. یالکیز کاتب چلی، اسکی شرق منبع لیه

[۱] هامم رک روم ایلی و بوسنه سنده (ص ۶۳)، چاناق قلعه ده کی قلعه لرک وزیر اعظم کوپرلی محمد پاشا طرفندن ۱۰۷۱-۱۰۶۹ م / ۱۶۶۱-۱۶۵۸ سنه لرنده تعمیر وانشا ایدلیدیکی ذکر ایدلکده در. جهاننامك بوقسمنك ده ابراهیم متفرقه طرفندن ایشله ندیکی فقط طبع ایدیه مدیکی قبول اولونماز. [۲] بشنجی قطعه ماجلانیقا تسمیه اولونور.

[۳] صاحب المقدمه ذیه مذکور اولان Gluerius استناداً.

[۴] آوروپا لیلرک جوغرافیا وقوزموغرافیا عائد صوکره کی معلوماتلری ابراهیم کندی ذیلرینه صوقوشدرمشدر. جهاننامك ۲۴-۲۲ صحیفه سنده کی قوزمولوژینك تاریخنه عائد فصل ده بونوعه دندر. یورک قارلر بوفضلزن کلاسیک جوغرافیا وفلکیات طللرینك، یعنی (بطلمیوس، قورنیقوس و یخو براهه) نك منظومه کائناتی اوکره غشی اولاجه لردر.

برابر ايلك دفعه اوله رق غرب اترلرندن ده استفاده ايتمشدر . ذاتاً مؤلفك غايه سي مستقل بر تدقيق وجوده . كتمرك دكلدى ؛ اونك اصل مقصدى ، توركلره ، جوغرافيا علمنك شكلى حاضرى اوكرتمك اوزره بر كتاب يازمقدى .

بوقطه لرى تثبيتدن صوكرا ، مناظرالعوالده ياپديغمز كى ، بو اترندن ده استفاده مزنه اولاجنى بحثه كلنجه ، جوغرافيا علمنك تاريخى نقطه نظرندن تالى درجه ده حائر اهميت اولان بو اترك تاريخى جوغرافيا تدقيقاتى ايچون خصوصى برقيمتى اولوب ، فيلولوژى ساحه سنده ده موجب استفاده در . شوراسى ده قبول ايدلمليدر كه ، كاتب چلبى ده محمد عاشق كى موضعى جوغرافيا ايله ده مشغول اولوب ، قرون وسطا جوغرافيا جيلرينك ذكر ايتديكى موادى آملقه برابر بوموادى كندى استخباراتيله اتمام ايتمشدر . بو مسائل داها ياقيندن تدقيق ايدملك ايجاب ايدر .

جهاننامه مذكور معلوماتك هانكيلى بالذات كاتب چلبى يه ، يعنى مراد رابع ، سلطان ابراهيم و محمد رابع (۱۷ نجى عصر اورته لرى) زمانلرينه عائددر ؟ هانكيلى اسكى معلوماتك نقلندن عبارتدر ؟ بونلرى بيلمك تاريخى جوغرافيا تدقيقاتى جهندن پك اهميتليدر ؛ بوجهت فيلولوژى تدقيقاتنه عائددر . فقط مع التأسف كاتب چلبى ، دائماً منبع لرى ذكر ايدن محمد عاشق كى بوايشى قولايلاشديرمه مشدر . كاتب چلبى منبع لرى باشده ذكر ايله اكتفا ايدهر ك متنده مأخذ كوسترمه مشدر [۱] . بو سبيله ، شيمدى يه قدار بومعلوماتك بلاتقيد كاتب چلبى يه عطفاً نقلى دولاييسيله باشلايان خطالر بر چوق ياكيش تصويرلرك وجودينه سبب اولمشدر . بو آنه قدار كاتب جلميدن اغتنام ايديلن قيمتلى معلوماتك بويوك بر قسمنك مناظرالعوالده داها مفصل برصورتده مذكور بولوندينى ، بوكون ثابت اولمش بر حقيقتدر . بوتون روايات چيقدقدن صوكرا ، ينه بالذات كاتب چلبى يه عائد بر چوق معلومات موجوددر . مثلاً ، ممالك عثمانيه يه عائد توصيفات چوق مفصل اولوب سلفى محمد عاشق بو خصوصده كرى

[۱] مدخلده ذكر ايديلن اترلردن باشقه مأخذلره نادرأ تصادف ايديلير . مثلاً ص ۴۱۱ ، ص ۱۲ ده عيى ، عالى كى (Tischendorf) تيشه ندورفك مسلمان حكومتلرده تيارورعات ، لاييچيخ ۱۸۷۲ كتابنه (مراجعت) هاهمه ، روم اينى وبوسنه ، ص ۱ ، ترجمه سنده ادرنه ك طوبوغرافيا وتاريخندن بحث ايدن آئيس المسامرين (بوقلايده ۳۶ نجى نوطه باق) ذكر ايدلمكده در .

براقده در [۱]. جهانما ، بر عثمانلی مؤلفی قلمندن چیقمش ممالک عثمانیه نك ایلک ویکانه سیسته مائیک جوغرافیا سیدر .

کاتب چلبی ، جوغرافی معلومات طویلامق ایچون، عاشق چلبی کی خصوصی سیاحتلر اجرا ایتمه مشهده متعدد سفرلر اشترک ایدرک ممالک عثمانیه یی دولاشمش ، بالخاصه ، مأمور اولماسی سایه سنده ، قولایچه برچوق رسمی معلومات الده ایتمشدر . بوندن دولایه ، تفریق ایدلک شرطیله ، ویردیکی تفصیلات اهمیتی حائر بولونمده در .

یوقاریده لزومی قدار بحث ایدلدیکی اوزره ألمزده بولونان جهانمانک طرزطبیعی مسئله یی قاریشدر مقده در . جهاننامه مذکور معلومتدن تاریخی جوغرافیا نقطه نظرندن استفاده ایدیلدیکی ایچون هرشیدن اول پک چوق فیلولوژی تدقیقانه لزوم واردر . باشلیجه مأخذلرک توافقی دولایسیله ، جهانما تدقیقانتک عاشق چلبینک مناظرالعوالی ایلده بر مناسبتی واردر . فقط «جهانما» ، بالخاصه ۱۱۴۵ هـ (۱۷۳۲ م) سنه سنده برنجی قسمی طبع ایدلکدن صورکرا نسل اخیر ایچون فنا برشکلده برالتهقاط منبجی اولدی ؛ پک چوق مراجعت ایدیلرک احتوا ایتدیکی بوتون جوغرافی معلومات موضوع بحث اولدی . صورکرا کی اثرلر راست کله بویوک ویا کوچوک جهانمانک برچوق یرلرینی آلدیلر [۲]. لکن ، قسماً کاتب چلبی نك ده

[۱] جهانمانک مناظرالعوالی ایله مطابقتی خصوصنک هاهمهرک یازمه بر بارچندن ترجمه ایتدیکی « روم ایلی و بوسنه » ترجمه سنده بولوندیغی مورتمان اثبات ایتمشدر . بوصورتله مطابقتک ، اثرک دیگر اقسامنده موجود اولدیغی آکلاشیلیور . فقط کاتب چلبی دائماً مناظرالعوالیدن داهما مفصلدر . [۲] جهانما طرزنده دیگر برآرده ، «ابوبکر بن بهرام دمشقی» (وفات ۱۶۹۰ - ۱۱۰۲ هـ) نك «اطلاس مایور» ترجمه سیدر . مترجمک روایتیه کوره ، فلمنکلی «کولی بلو بلاوو» طرفندن باشلانوب اوغلی یوانس بلاوونک اکال ایتدیکی اطلاس مایورک ایکی نسخه سی فلمنکیلر طرفندن عثمانلی پادشاهنه تقدیم اولونمش ، صدراعظم فاضل احمد پاشا بومعظم اثرک ترجمه سنی کندی کوزده لرندن مدرس شاملی ابوبکر افندی به حواله ایتمش . بوذات اطلاس مایورک بعض جهتلرینی اختصار و بعض جهتلرینه علاوه لرلایمق صورتیه م ۱۶۸۴ - ۱۰۹۶ هـ سنه آلتی جلد اوله رق اکال ایتمشدر . استانبول کتبخانه لرله اثرک متعدد نسخهلری بولونمده در . اثره آتلاس مایورده کی بوتون خریطه لرک ترجمه سی ده درج اولونمشدر . مترجم ، اثرک مقدمه سنده کاتب چلبیدن بالوسیله بحث ایتمکده : «... حالا بو علوم عقلیه یی خصوصاً علم هیئت وهندسیه یی چوق کیمسه اوقورلر ، آنجق مجرد الفاضلی بیلرلر . اما خارجه چیقارمقی اصلاً بیلرلر . زیرا علم هیئت بیلن کسسه علم جغرافیا و علم رصدی بوردی . کرچه یاقین زمانده کاتب چلبی براز بوعلمه مباشرت ایتمشدر ، اما برکتاب تمام ایتمدی . (استانبول دارالفنون کتبخانه سی ن ۱۵۲۲ ، ص ۳) » دیمکده در .

معاصر ی بولونان ، تورک کرک ابن بطوطہ سی دیہ بیلہ جکمز سیاح شہر اولیا ملی جہانمادن استفادہ ایتہ مشدر . اولیا چلی پک زیادہ تفصیلاتی وقسماً ۴۰ سنہ لک سیاحتہ عائد نوطلرندن متشکل ۱۰ بویوک جلد اثر براقشدر [۱] . مقدما برنجی جلدک تمامیلہ غیر کافی بر شیکلدہ برمنتخباتی نشر ایدلکدن صوکر [۲] م ۱۸۹۶ - ۱۳۱۴ تاریخندن اعتباراً اترک ہیئت مجرغہ سی نشر ایدلہ یہ باشلادی . فقط بشنجی جلددن صوکر نشر یاتہ سکتہ عارض اولدی ؟

فقط جہانمادن داہا مکمل بر اثر وجودہ کتیردیکنہ قانع اولان بوذتک اثرندہ اجنبی مملکتلرہ عائد اولدقہ فضلہ تفصیلات ورسدہ عثمانلی مملکتلرینہ تخصیص ایدیلن قسم پک مختصردر . اصلاً شاملی اولوب برمدت حلب قاضیا کئندہدہ بولوغش اولان اوبکر افندینک شرق مملکتلرندہ اوزون سیاحتلر بابدیفنہ دائر الدہ بر معلومات یوقدر . معمانیہ اثری حائر اہمیت اولوب ہر حالہ مسکوت یکیلہ مک ایجاب ایدر [مترجم] .

[۱] اولیا چلی و اثری حقندہ اسلام آنسیقلوپہ دیسی ج ۲ ، ص ۳۴ م (ہ . مورخان) ہ . باقی : اولیا چل سیاحتنامہ سنک تمام اون جلدینی دہ احتوا ایدن یازمہ لردن یالکیز ایکسی نیجہ معلومدر : بری اسکداردہ پرتو پاشا کتب خانہ سندہ نومرو ۴۶۲ - ۴۵۸ (شمعی قالمجہ ملت کتب خانہ سندہ در) ؛ دیگر ی استانبولہ بشیر آغا کتب خانہ سندہ ۴۵۲ - ۴۴۸ نومرو دہ (شمعی سلیمانہ مدرسہ سندہ) در . اکثر یازمہ ل اترک یالکیز بعض پارچہ لرنی احتوا ایتکدہ در . بنوع ایکی یازمہ - بری وقیلہ پروفور جودی بہ عائد اولوب ۱ - ۳ جلددن عبارتدی ؛ دیگر ی ایلاک بش جلددن منتخب پارچہ لری احتوا ایتکدہ اولوب - کیلدہ پروفور ٹہودور مہنچل زردندہ در . ویانہ کتب خانہ سندہ در درنجی جلدک یازمہ سی بولمقدہ در H. O. ۱۹۳ (فوگہل ج ۲ ، ص ۴۳ ، ن ۱۲۸۱) ؛ Royal Asiatic Society یازمہ لری آرہ - سندہ ۲۳ - ۲۲ نومرو دہ ایلاک درت جلدی بولمقدہ در . استانبولہ طوقہ سرایتندہ دہ اوج یازمہ واردر : ایکسی بغداد کوشکی کتب خانہ سندہ ۳۰۳ - ۳۰۰ نومرو دہ ۲ - ۵ نجی جلدلر ؛ ۳۰۸ - ۳۰۴ نومرو دہ یالکیز آلتنجی جلد نقصان اولقی اوزرہ ۱ - ۸ نجی جلدلر ؛ روان کوشکی کتب خانہ سندہ ۳۶۹ - ۳۶۶ - ۱۴۵۷ - ۹ - ۶ نجی جلدلر . استانبول یازمہ لری نہ دائر اولان معلوماتندن دولاین خلیل ادہم پک افندی بہ مدیون شکرانم . ایکی جلد ، آسیا جمعیت قرالیہ - سندہ کی یازمہ لہ نظراً ہامہ طرفندن انکیزجہ یہ ترجمہ ایدلشدر (Narrative of Travels in Europe, Asia and Afrika... by Evliya Efendi. London 1834-1850) مطبوع نسخہ حقندہ آئیدہ کی نوطہ لہ مراجعت .

[۲] « منتخبات اولیا چلی » استانبولہ اولہ ۱۲۵۹ - م ۱۸۴۳ (مویخندہ موجوددر) ، صوکر اترار ہ ۱۲۶۲ - م ۱۸۴۶ (زلیندہ موجوددر) طبع اولمشدر ؛ بو منتخبات برنجی جلدک مقدمہ سیلہ تاریخی قسمی (۱۳۱۴ طبع مک ۱۳۸ نجی صحیفہ سنہ قادیار) ہان تمامیلہ احتوا ایتکدہ در . متباقیی استانبولک بویوک جامہ لری نہ و بوغاز ایچنک مہم موقعلری نہ دائر اولقی اوزرہ پک آرز قسملرنی حاویدر . منتخبانہ آلتان پارچہ لاصل متنہ توافقی ایتک اعتباریلہ بویوک طبعدن داہا صحیحدر ،

یالکیز ماجار علوم آقاده میسنک معاوتیلله آلتینچی جلدده طبع ایدیلله بیلدی ، دیگر جلدلر قالدی [۱]. مع التأسف مطبوع نسخه علمی احتیاجلره یارایه جق برمتن عدا ایدیلله مزسه د [۲] ، لازم بن دقت واهتماملر اکسیک ایدلمه مک اوزره بدرجه یه قدار قابل استعمالدر [۳] .

[۱] «أولیا چلی سیاحتنامه سی» عنوانیله (ویانه ده کی یازمه نك عنوانی «تاریخ سیاح» در) برتو پاشا کتبخانه سنده کی یازمه نسخه نك استانبولده اقدام مطبعه سی طرفندن ۱۵ - ۱۳۱۴ ده (۱- نجی جلدی) و ۱۹۱۸ ده ۶ نجی جلدی طبع ایدلمشدر . ماجارستاندن بحث ایدن آلتینچی جلد ، مطبوع نسخه دن ، ماجارجه یه ترجمه ایدلمشدر . *D' karácson Imre, Evliya Cselebi* 1660-1667 Budapest 1۴04 *Török világotazó n magyarországi ntözösa* «هامه رك اثری میدانه قویدنی زماندن بوکونه قدار اولیا حقنده کی یازیلری مه نچهل ، هوغو غروته نك» شرق قریب سیاحتلرم «ج ۱ ، لایبیغ ۱۹۱۱ ص ۱۹۶ م م کتاینده طویلامشدر . مورتمانك اسلام آنسقلو یه دیسندده کی مقاله سندن ماعدا بوباده یکی یازیلر : جرمانوس Germanus Gyula طرفندن اولیا نك برنجی جلدندن آلمه بعض معلوماتك مجارجه یه ترجمه سی ، کله تی زه مله ن ۸ ، ۱۹۰۷ ، ص ۳۲۳-۳۰۶ ؛ ن ۹ ، ۱۹۰۸ ، ص ۹۵-۱۲۶ . صوکر ا یاقوبك «اسلام آثار معماریه سی تاریخنه دائر منبرلر» مقاله سی ، اسلام مجموعه سی ۳ ، ۱۹۱۲ ، ص ۳۶۸-۳۵۸ «ادرنه مبانی سی حقنده اولیا چلینك توصیفاتی» ، هپسندن زیاده هارتمانك آتیده کی نوطده مدکور اسلام مجموعه سنده ۱۹۱۹ ، ص ۱۸۴ م م ده کی مقاله سی ، *A. H. Lyhyer's* ك *The Travels of Evliya* ۲۳۹-۲۲۴ و *Carra de Vauxs* نك اسلام متفكرلری ، پارس ۱۹۲۱ ج ۱ ، ص ۲۴۹-۲۵۴ کتایدر . صوكر اترده هامه رك ترجمه سی اساس اوله رق آلتدیغندن اولیا بختی اصلاً اوقادار حائز قیمت دکلددر .

[۲] برچوق مهم فصللر ، قسماً اولسون ، وقتیله موجود سانسور طرفندن چیقاریلوب مطبوع نسخه نك اونه سی بریسی کسبله رك عصری بر شكله صوقولمش اولدیغندن بونسخه اوزرنده چالیشانلرک مساعیلری شایان اعتماد دکلددر (هوغو غروته . O. O. a ص ۱۹۶ ده مه نچهل ك مطاله سنه مراجعت) . دیگر بررده ، مطبوع اولیا نسخه سیله یازمه نسخه لری ، خصوصیه متعدد یازمه نسخه لر آرده سنده کی مناسبتی دها یا قینندن مقایسه وتدقیق ایتك آرزو سنده ییم . مه نچهل ده کی یازمه دن آلمه دوغری بر بارچه (ادرنه یه عائد) یاقوبك تورکجه قرائت کتاینده موجوددر: ج ۱ ، برلین ۱۹۱۶ ، ص ۵۸-۵۰ .

[۳] طبعدن صوکر ا اولیا چلی سیاحتنامه سنندن جوغرافیا و حرث تاریخی تدقیقاتنده استفاده ایدلدیکی کی بوکون حقیقی تدقیقاتنده بولونان مستشرقلر ایچون پك قیمتلر برمنبعدر . مع مافیه شمدی به قدار اولیا چلی نك ویردیکی معلوماتك بوکونکی معلوماتله تلفیقی خصوصنده یكانه مسایحی «ریخارد» هارتمان اسلام مجموعه سنده ۹ ، ۱۹۱۹ ، ص ۱۸۴-۲۴۴ «اولیا چلی نك یوقازی فرات ودجله حوضه سنده سیاحتی» مقاله سنده کوسترمشدر . «آناطولی یوللری» کتاینده اولیا چلی سیاحتنامه سی باشلیجه منبرلردن بری اولمشدر .

حقیقه پک ایی متنلری احتوا ایدن اولیا چلی یازمه لری نادر دکلدر [۱]. عمومیتله مفصل، آراضیرا فانتازیله دولو وفوطوغراف قدار دوغری تصویرلریله بویورولمق بیلمز، نوعی شخصنه منحصر آدامک اوزون سیاحتلرینه رفاقت قابل اولمقدهدر. بعضاً امام ومؤذن، بعضاً بویوک بکلرک کاتب خصوصیی اوله رق اوتیه بری یه؛ بکلر وصر کزلر آرمه سنده قوریه اوله رق ایرانه، قافقاسیایه، بغداده، سورییه، مکیه، مصره صوکره جنوبی روسیه یه افلاق وبوسنه یه، مجارستانه حتی آلمانیا ایجریلرینه قدار سیاحت ایتشدرد. جوغرافی معلوماتک خارجنده یولجلیق حیاته عائد پک مفصل تصویرلریله بزه اوزمان تاریخی یاشاتمقدهدر. اثر، برخاطرات قیلندن اولوب اودوره عائد تاریخی وقایع ایچوند بویوک بر اهمیت حائرر؛ مملکت واهالی یی توصیف اعتباریله شرق آتاری میاننده یکانه در؛ اک خرده تقرعانه قدار حرث تاریخی ایچون زنکین برخزیه اولدینی پک اسکیدن بری آکلاشمشدر.

[۱] استانبولده کی هرابکی تمام یازمه نسخه (پرتو پاشا وبشیر آغاده)، صوکره ویانه ده کی نسخه و مه نچهل ده کی اوج جلد آشاغی یوقاری عینی زمانه تصادف ایدر. (استانبولده کی هر ایکی نسخه نیک تاریخی بردر ه ۱۱۵۵ - م ۱۷۴۲، مه نچهل وویانه یازمه لری نیک تاریخی ه ۱۱۶۶/م ۱۷۵۲ - ه ۱۱۷۸/م ۱۷۶۵ آرمه سنده تخالف ایدر. مه نچهل یازمه سیله ویانه یازمه سنک املاسی بردر. شوراده شونده ذکر ایتک پک موافقه درکه 'وده ۴ نجی جلدن عبارت اولان ویانه یازمه سنک ایلك اوج جلدی مه نچهل یازمه سی اولماسی احتمالی واردر. بویازمه لر لوندرد آسیا جمعیتی R. A. S. یازمه لرینه نسبتله دایما دوغری بر متن تأثیرینی ویریه. چونکه شمندی قدار ذکر ایدیان یازمه لرنده بعض بوش لرل واردر. خلیل ادهم بک افندینک دلاتیله یادییم تدقیقه استنبول نسخه لرنده عینی برلده اکسیکلر موجوددر. لوندرد یازمه سنده اکسیکلر موجود اولغله برابر بوش لرلی احتوا ایدن صحیفه لر، نقصانلر بللی اولماسون دیه، تمامیه یوق ایدلشدر؛ مطبوع نسخه نیک باشنه کلن حادثه لوندرد یازمه سنک ده باشنه کلشدر. بوندن دولایدرکه لوندرد یازمه سی اصل متندن بدرجه اوزافلاشمش اولدیفندن حقیقی برمتن طبعنه پک آز یارایه بیله جک برشکلدهدر.

لوندرد یازمه سنک استنساخ اولوندینی اصل یازمه ده شبهه سز بو بوشلقلرک موجودی بوضورتله دیگر یازمه لر ایله عینی زمره دن صایلیر؛ احتمال بونلر استانبولده کی تمام نسخه لر ایله بر مطابقت ده کوسترد. مه نچهل وویانه نسخه لرنده کی متن مطابقتی، هنوز قطعی بر نتیجه یه ربط ایدله مش اولمقه برابر، هر ایکسنک برنسخه دن استنساخ ایدلش اولدینی آکلاشیلور. فقط هنوز آکلاشیلما یان جهت شودر: ۱ - نجیا بویایک نسخه اصل نسخه میدی، یوقسه برنجی ویا ایکنجی آلدن برنسخه میدی؟ ۲ - بوشلقلر یا اصل نسخه ده موجود اولوب بالذات اولیا طرفندن دیگر کتابلردن ویا کندی نوطه لرندن علاوه لر یامق فکر یله می آچیق براقیلمشدر؟ ویا خود استنساخ ائنا سنده اوقونامایان لرل خطاط طرفندن می آچیق براقیلمشدر؟ برنجی احتمالی قبول ایتکده می.

پك ائی برتحصیل كورمش اولان اولیا چلی ایچین بر چوق منابعدن استفاده امكانی موجود اولدیغنده شبهه یوقدر. فقط اثر، انسانه قطعاً منابه استناداً وجوده کتیرلمش برتالیف تأثیرینی یاماز. اونك نقل ایتدیکی حادثه لرله حیاتی عیناً کوستردن چیز کیلره اسکی شرق آتازینك هییچ برنده تصادف ایدلز. بویازیلردقتلی کوروشلره واکلنجه لی اوزون سیاحتلره لزوم کوسترره. فقط، یاقیندن تدقیق ایدیلنجه، اثرک بعض پارچه لرینك باشقه اثرلردن آلدینی میدان چقار. طبیعی بومقتبس پارچه لرله اکزیاذه بعض فصللرده کی احصائی معلوماتده و تاریخی مقدمه لرده تصادف ایدیلر [۱]. اثرک، جوغرافی، یعنی مواقع و مملکت بیلکیسنه عائد اقسامنده دوغریدن دوغری یه اقتباسلری تثبیت قابل اولماقده در. بوکا مقابل دیگر جوغرافیا مؤلفلرینك اثرلرینی مطالعه دن خاطرده قالان پارچه لرله غیر معین برشکله تصادف ایدیلر. بنم ظنمه کوره هییچ اولمازسه شوراسی تثبیت ایدیله بیلرکه «اولیاچلی» نك کاتب چلبینك «جهاننما» سندن خبری یوقدی؛ فقط «مناظرالعوالم» ی [۲] کورمش اولماسی پك محتملدر؛ بو سایه ده، اثرینك بعض لرلنده بحث ایتدیکی قرون وسطی جوغرافیاچیلرینك روایاتندن خبردار اولابیلمشدر [۳].

[۱] اولیا چلی نك اثرینه علاوه ایتدیکی حکایه لردن بر جوغی مناقب و ولایتنامه لردن آلمشدر. ابلک عثمانلی دورینك تاریخچه عائد اولان لرلی، اخیراً کیزه کشنر ایتدیکی، تاریخ آل عثماندن آلمشدر. (تاریخ آل عثمان، بره سلاو ۱۹۲۲).

[۲] داها باشدن اعتباراً عدم مطابقت دلالت ایدن برچوق شیلر کورولمسنه رغماً اولیا چلی نك محمد عاشقه اعتمادی شوصورتله توثیق ایدیله بیلر: اولیاچلی بر طرفدن بطلمیوسك اقلیملرینی (أقالیم حقیقه)، دیگر جهتندن ده طبیعی منطقه لر (أقالیم عرفیه) تقسیمینی - که یوقاریده ایضاح ایدلدیکی اوزرد بوتقسیمی محمد عاشق ابوالقدادن آلمشدر - پك ائی بیلیمکده ولزومنده قوللامقده در. مثلاً قونیه (لوندره یازمه سی ص ۲۳، ۱۱ نجی سطر ۷) مطبوع نسخه ده بوق (وتوقات بحثنده اولدیغی کی: مطبوع نسخه ج ۵، ص ۶۶، سطر ۸. راست کله تصادف ایدیلن بعض معین فقره لردن آکلاشیلورکه اولیا چلی محمد عاشقک اثرینی طایوردی و اوندن استفاده ایتشدی. بویله بر فکر مثلاً مطبوع نسخه ج ۲، ص ۷۷، سطر ۸. ده صامسون چایی کاناوقاریز دیه مذکوردر. بوراده صامسونک بر آلتنده قانالاری و آرقلری اولدیغنه دائر ابوالقدانک ویردیکی معلوماتک (Reinaud نسخه سی ص ۳۹۳، سطر ۱) محمد عاشق طرفندن ترجمه سی (ویانه یازمه سی ۲۵۶ نجی یاپراق، سطر ۲۱) تکرار ایدلمکده در.

[۳] اسکی اسلام مملکتلرندن مثلاً عراقدن بحث ایدرکن، اولیاچلی، اسکی معلومات حقنده شایان دقت بر وقوف کوسترمکده درکه، بونلری بالذات تدقیق ایدوب ذکر ایتمش اولمانی پك آزارددر.

كندی سوزلرينه نظر آغرب اثرلرندن اطلاس مينورى ، طبعی كاتب چلبى نك ترجمه ايتديكى نسخهي، و «ماپامونديو» دنيلن دنيا خريطه سنى كورمىش اولديغى آكلاشيليور [۱]. سياحتنامه نك تاليفندهم برچوق اسكى اثرلردن استفاده ايدىش اولمى پك آرز وارد اولوب چلبى نك بالذات دولاشنديغى مملكتلره عائد وجوده كترديكى مشخص تصويرلر، بويوك برقسى خيالات ايله قاريشيق اولماسنه رغماً ياديني انجه توصيفلر جوغرافيا واتوغرافيا تدقيقاتى ايچون، كاتب چلبى ايله محمد عاشقك اثرلرى ياننده، تاماميله مستقل وخصوصى برقيمتى حائزدر. طبعى بزه، يالكيز اثرك حقيقي جهتلرينه اهميت ويروب صحت و اعتمادك فنا برطرزده استعمال ايدىش اولان طرفلرينى تفريق ايدمه يز؛ بر كره يوقاريدنه ذكرى كچن غرب منبعلرندن باشقه مومى اليك كوزدن كيرمىش اولديغى مأخذلره دائر (مع التأسف اوزمانده كى اكثر مؤلفلر ك دوچار اولديغى فنا براعتياد نتيجه سى) هيچ برقيده يوقدر؛ بوندن باشقه اونك اثرنده اكثر ثبات تصادف ايديلن مبالغه وارتباط سزلى و توصيف ايديلان شيلرك (كه بعضاً برچوق خطا و اصابت سزلكلره دولو اولوب اويدورمه جهتلرى ده وارد) صحيح اولوب اولمادىغى ميدانه چيقارمه حق باشقه وئاقده يوقدر. بوتون بونقصانلرله برابر اثرك قيمت مخصوصه سنى كوزدن اوزاق طوتمه رق دائماً مندرجاتندن استفاده ايچون چاليشمه من ايجاب ايدر. لازم كان اهتماملر صرف ايدملك اوزره ، جدى تدقيقات ايچون اثردن دائماً بويوك استفاده لر نمكندر. فقط بو، آنچاق علمى شرائطه كوره يكي برطعنك وجوده ككسيه قابل اوله جقدر. اوليا چلبى سياحتنامه سى عثمانلار دورينه عائد موضعى جوغرافيا نك اك بويوكى واك فائده ليسيدر. عاشق چلبى نك اثرى قرون وسطائى شكلده علمى اثرلر ك نهايت بولديغى افاده ايتديكى كى اوليا چلبى ده كنش معناده بويوك شرق جوغرافيا ساچلار نك صوكنجيسى

مثلاً مطبوع نسخه ده ج ۳ ، ص ۱۶۶ ده فرات اوزرنده كى آطه جقردن ، حديثه دن بحث ايدر كن ياقوتدن (ووسته نقلد طبعى ص ۱۲۳) دن استفاده ايدمرك ابوالفدائك (رابنوطبعى ص ۳۹۳) و يردىكي معلوماتك محمد عاشق طرفندن ياييلان ترجمه سنى (ويانه يازمه سى ، ياپراق ۱۸۲ ، سطر ۱۷) تكرر ايدر. [۱] اوليا چلبى متننده (مطبوع نسخه ج ۲ ، / ج ۳ ، ص ۱۷۴) بابا مونتا ديه مذكوردر. [لوندنه يازمه سنك ديكر برمحنده (ياپراق ۲۳) مطبوع نسخه يه مخالف شكلده در] ناشرى بونى بيه مونته ديه تصحيح ايتشدر. فقط بوده ياكليشدر، نه بيه مونته در، نه دم بابا مونتادر. بابا مونتا ديه اوليا چلبى نك تكرر ايتمى اوزته يه بر مسئله چيقاريسور، بوكله باينغهر ك پك دوغرى اوله رق بولديغى كى بوكله ماپامونتادر ، قرون وسطاده قوللا نيلا ن Mappa mundi (جهان خريطه سى) كله سيدر . جهان نامه ده باق : ص ۲۶ ، سطر ۱۱۰ .

عد ایدیلیر. متعاقب دورلرده آوروپا مؤلفاتنک تأثیری او قادار شدتلی درکه هر ساحهده یرلی علمی اثرلر تامیله منقرض اولمشدر. یالکیز مورخلک، حکومت حیاتیله صیقی بر صورتده علاقه دار بر علم تلقی ایدلایکندن، عثمانلی حکومتی استقلال تامنی و شمرقلیلغی محافظه ایتدیکی مدتیجه، خصوصی بر حیاته نائل اولمشسهده اوده مقلد لکدوغری سقوطدن کندینی قورتاراماشدر.

بوتون فکری حیاتهده آوروپا و اونک محصولات مدنیه سی دائما بویوک بررول اوینامقدهدر. دائما آوروپایی استهداف ایدن بویکی فکری مساعینک ال پارلاق اثرلری، اسکی اعتلا دورینک نهایتلرینه دوغری محدثالک و اونک ذی قدرت وزیری راما ابراهیم یاسا یه اتحافاً وجوده کتیرلشدر. بودورده عثمانلیرک بویوک احتشامی یکی بر جریانته تابع اولمایه باشلار؛ معلوم اولدینی اوزره بحار مهتدیسی ابراهیم متفرقه (وفاتی ۱۱۵۰ هـ / ۱۷۳۷ م) نك تشبیله تورکیهده مطبعه نك ایجادیده بودوره تصادف ایدر. ابراهیم متفرقه بالذات جوغرافیا ایله مشغول بولونیوردی، حتی بعض برلرده «الجغرافی» دییه امضا آتمقده اولوب یکی وظیفه سی اثناسنده، ۱۷۲۹/۱۱۴۲ سنه سنده اولجه ذکر ی کچن تاریخ هند غربی یی ۱۷۳۲/۱۱۴۵ سنه سندهده جهاننمانک بر قسمنی طبع ایتدی [۳]. جهاننمانک اصلنده بولونان خریطه نك احضارینه اهتمامله چالیشدینی کبی بو خریطه لردن ماعدا بعض خصوصی خریطه لرده طبع ایتدی [۴].

[۱] مؤلفک آناتولی یوللری اثرنده کی مطالعه سنه مراجعت.

[۲] بونک حقنده اسلام آنیقلاوپوبه دیسنه ج ۲، ۴۶۷، باق! ایلك طبع اولنان کتابلرک ایسته سی هاممده واردر. عثمانلی تاریخی ج ۷ ص ۵۸۳ م. بوندن ماعدا ابراهیم متفرقه و مساعیسی، تورکیهده مطبعه جیلک. باشلانغی حقنده فرانس باینگه رک «۱۸ نجی عصرده استانبول مطبوعات، لایرنغ ۱۹۱۹» اثرنه مراجعت؛ اوراده دیگر مأخذلرده ذکر ایدلشدر.

[۳] جهاننما طبعی ووقتیله آوروپانک بو طبعه حقنده کی نقطه نظرینه دائر باینگه رک عین اثر ص ۱۶ ده یازیسنه، مطبوع نسخه نك اصل متن ایله مناسبتی حقنده یوقاریده ۲۹۶ نجی صحیفه ده کی نوطه باقیکنز.

[۴] بونلر حقنده باینگه ر مذكور اثرنده ص ۱۲ ده معلومات ویرمکدهدر. تورکجه خریطه لر حقندهده هاممهرک عثمانلی تاریخنده مثلا ج ۸ ص ۵۹۴ مده؛ حاجی احمد تونسلی هـ ۹۶۷ / م ۱۵۵۹ نك تورکجه جهان خریطه سی حقنده M d' Avezac ک تورکجه جهان خریطه سی حقنده نوظلر، پارس ۱۸۶۶ اثرنه؛ Das Ausland مجموعه سنه ۱۸۹۲، ص ۷۵۰ مراجعت.

اوليا چليدين صوگرا، يعني ۱۸ نجی عصره عائد جوغرافيا اثرلر آراسنده هيچ بر اثر اوج بويوك تأليفه يعني محمد عاشقك، كاتب چليدينك، اوليا چليدينك اثرليه بوي اولچه جك بر اهميت عرض ايتمز. يالكنز كوچوك بر قسمي حقيقي شرق اثرلرندن صاييلا بيلير. بو اثرلر دن اك مهجي صاحبي اسماعيل زاده حافظ صسين افنديينك «حديثه الجوامع» [۱] يدر. مصطفىا ثالث زماننده (۱۱۸۲ هـ / ۱۷۶۸ م) باشلانوب برنجي عبدالحميد زماننده اكمال ايديلن بو كتاب استانبول جامعلرينك توصيف وتاريخ انشاسنه عائد پك استفاده لي بر اثر در. بوكون المزده، بالآخره ياللمش ذيللري احتوا ايدن، مطبوع بر نسخه موجوددر [۲]. استانبولدن مكديه قادار حج يولندن باحث اثرلرده اهميتلير؛ بونوع اثرلر اك مفصلي محمد اريبك «مناسك الحج» يدر. بونك استانبول طبعنه استنادايدن فرانسزجه بر ترجمه سي ده واردر [۳].

شبه سزمقداري پك چوق اولان بونوع مناسك حج كتابلر نده، عموميتله حج يولنده كي باشليجه آداب واركاندن بحث ايديلير. محمد اديبك اثرلر نده اولديغي كي، بالآخره حجه كيده جكلره رهبر اولق اوزره بر ازده سياحتك شكلنه و بعض مركزلرده كي شايان زيارت موقعلره عائد معلومات درج ايديلير. بونلر ك ايچينده يالكنز يول تعريفاتنه عائد قسملري احتوا ايدن. كتابلرده بولونور [۴]. بونوع صرف يول تعريفاتندن باحث اثرلر دن قسماً طوپوگرافيا.

[۱] يازمه لر: ويانه عمومي كتيخانه سنده ۱۹۴ (فلوگه ل ج ۲، ن ۱۲۸:۴)؛ بويازمه دن آلمش مكمل برخلاصه هاممرك عثمانلي تاريخنده ج ۹، ص ۴۷ - ۱۴۴ در.

[۲] اثره بعض علاوه لر يابيله رق ه ۱۲۵۸ - م ۱۸۳۷ به قادار دوام ايتديرلشدر. ايكي چلدك استانبول طبعي (۱۲۸۰) بو شكلده در. بو طبعك ۲۶۵ نجی صحيفه سنك كنارنده ۱۲۸۰ تاريخنه عائد نوظلره تصادف ايديلير.

[۳] استانبولده ه ۱۲۳۲/م ۱۷ - ۱۸۱۶ ده طبع ايدلشدر. يوللره عائد اولان قسني M. Bianchi طرفندن فرانسزجه به ترجمه ايديله رك بارس جوغرافيا جمعيتي كتاباتي مياننده نشر ايدلشدر. عنواني: Itinéraire de Constantinople a la Mecque [پارس ۱۸۵۲] در. بو ترجمه ده كي تاريخلر مدهش ياكشلقلره تصادف ايديلير. مثلامتنده ه ۱۰۹۳ - م ۱۶۸۹ تاريخي يرينه ترجمه ده ه ۱۱۹۷ م ۱۷۷۹ تاريخي قومشدر. بو خطالردن بعضيلري ديكر اثرلرده كچمشدر.

[۴] مونيخده كي (توركيه قاتالوغي ۲۸۹، اومه ر ص ۸۱، تحفة الحجاج، ه ۱۱۳۰ - م ۱۷۱۸ ده حج يولني تصوير ايدر) يازمه ايله ويانه ده كي يازمه N.F. ۲۲۸. (فلوگه ل ج ۲، ن ۱۲۸۸) آراسنده متن اعتباريله بر مناسبت موجوددر. مونيخ يازمه لري آراسنده (توركيه قاتالوغي ۱۸) ه ۱۱۳۴ - م ۱۷۲۲ تاريخنه عائد «لوازمات حج» اسمنده كي بر يول رهبري ده ويانه يازمه سي ايله مناسبت در.

قبلاً یول اوغراغنده کی شهرلرک تاریخنه عائد استفاده لر تأمین می ممکنسده تصویر ایدیلن موضوعلر همان هریرده عینیدر ، هیئت عمومیه سیله پک آز تنوع کوسترر . حجه کیتمک اوزره یوله چیقمش اولان مؤلفلرک، وقتک دارلنی ومتمادی یولجلیق دولایسیله بر چوق خطالر یایماسی ممکن اولدیغندن بونلردن استفاده اثناسنده چوق دقت ایتک ایجاب ایدر . برده بو اثرلر ، مؤلفک کندی مشاهداتنک می محصولیدر ، بوقسه دیگر اثرلردن النقاط صورتیله می وجوده تیرلشدیر ، بوجهتلر پک شمه لیدر [۱] .

حجه کیدنلره رهبر اولوق اوزره وجوده کتیریلن بو اثرلرک یاننده ، محتویاتی ادبی بر کسویه بورومش ، نابی (وفاتی ۱۱۳۴ هـ / ۱۷۴۲ م) نک د تحفه الحرمین ۱۰۹۳ هـ / ۱۷۱۲ م ، ی [۲] کی منظوم حج تصویرلری وسیاحت نوطلری موجوددرک [۳] جوغرافیا وبالخاصه طوپوغرافیا تدقیقاتی ایچون بوجنس اثرلرک بریمتی یوقدر .

اون سکزنچی عصرده جوغرافیا ایله مشغول اولان محررلرک نظری تمامیه آوروپایه معطوف بولونیوردی . اسکی دورلرده عثمانلی جوغرافیاچیلری ناصل قرون وسطا آتارینی تورکجه یه نقل و تعمیم ایتدیلسسه ، شمعی ده جوغرافیا علمنک استقامتی تعیین ایدن آوروپا آتاری ترجمه ایدیورلردی . اولدجه اسکی بر دورده آوروپا آتارندن راست کله

مختصر یول رهبرلری ، یالکز حج بولنده کی منزللری صایان اثرلر اوقادار نادر دکدر . بالخاصه یازمه مجموعه لردم جوق تصادف اولونور (مثلاً قسمة الکاسکی اولانلری ۱۰۳۲ هـ - م ۱۶۲۳ تاریخلی در ، درسدن شرق قانالوغی ۱۷۸ ، بر دیکری مصطفای ناک زمانه ، ۱۱۷۱ هـ - م ۱۷۵۷-۵۸ تاریخنه عائددر ؛ لایچینگ دارالفنون کتبخانه سی شرق قانالوغی ۱۰۲۵) . بوجهر رهبرلرنک آنادولویه عائد اولان قسملری « آنادولو یوللری » ارنده ذکر ایدلشدیر .

[۱] محمد ادیبک « مناسک حج » نک بر جوق یلری ایله جهانغا آره سنده صیق بر مناسبت بولونیدی قولایجه آکلا شیلعمقده در .

[۲] نابی حقیده ، د کب هک عثمانلی ادبیاتی تاریخنه ج ۳ ، ص ۳۲۵ ؛ هاممهرک عثمانلی ادبیاتی تاریخنه ج ۴ ، ص ۴۹ ، پشته ۱۸۳۸ ؛ نابی ۱۰۸۹ هـ - م ۱۶۷۸ تاریخنده سیاحت ایتشدیر . اثرک یازمه لری : مونینج تورکجه قانالوغ ۹۴ (اومه ر) ؛ ویانه Mat ۱۵۸ (فلوگهل ج ۱ ، نومرو ۷۲۱) ؛ بریتیش موزه نوم Adul ۷۸۵۳ (ریو ، ص ۱۱۳) ؛ مطبوعی ، استانبول ۱۲۶۵ هـ - م ۱۸۴۹ (ویانه کتبخانه سنده موجوددر) .

[۳] اغریپوز (اگریپود) Negroponte قاضیسی الحاج مصطفی افندی طرفندن ۱۱۶۱ هـ - م ۱۷۴۸ ده یازلش اولان « دلیل المناهل ومرشد المنازل » اثری بو قیلدندر . لایچینگ دارالفنون کتبخانه سی شرق قانالوغی ۱۰۴۲

ترجمه‌لر ياپيلمه‌يه باشلامشدى ، يېڭى بر دور آچان بو ترجمه فعاليتنك اينك محصولى كاتب .
چاي نك اطلاس مينور ترجمه‌سى اولديغنى بوراده تكرار خاطر لايىقى ايستهرز . بونى ذيكـ
ترجمه‌لر تعقيب ايدر كه اكثريتى آروپا [۱] و آمريكانك [۲] توصيفاتنه عاندر .

احداثك زماننده آروپادن جلب ايديلن بعض اثرلر سياه سنده حرارتلى بر ترجمه
فعاليتى مشاهده ايديلر [۳] . بونوع اثرلر ايچون اك شايان دقت بر مثال يترر ودر بارونيه
اسمنده قيصريل بر ازمى طرفندن رياضى و طبيعى جوغرافيايه عاندر فرانسه ترجمه بر اثرك
ترجمه سيدر ه ۱۱۴۴ / م ۱۷۳۱ [۴] ، مترجم كندى افاده سنه نظراً ابراهيم متفرقه نك
جهاننامي طبع اتمه سندن غيرته كلشدر .

بو ترجمه دورنده ده تاليفات اوقادار چوق دكلدر ، بوتون خصوصى تاليفلرده كوزلر
آروپايه چه وريلشدر . كرك موضى جوغرافيا [۵] يه عاندر اثرلرده كرك سياحتنامه لرده
[۶] ده هپ آروپا موضوع بحث اولقمده در . بو دورده باب عالينك آروپايه كوندر يكي

[۱] درسدن كتيخانه سنده مجارستان و آلمان يادن باحث بر جوغرافيا كتابى بولومقمده در . بو
اثر ه ۱۰۹۴ - م ۱۶۸۳ ده اكال ايدلشدر . (ن ۳۷۰ ، فلايشهر ، ص ۵۷) اثرك اصلى
« كتاب اطلاس » تسميه ايدلكنده در ، بونوك بر « كتاب جوغرافيا » دن بر قسم اولمى محتملدر .
[بونك ابوبكر بن بهرام دمشقى نك اطلاس مايور ترجمه سندن بر بارچه اولمى ده ا ز ياده محتملدر . يوقا ريده ،
ص ۳۰۰ ، كى مترجمك نوطه سنه باقيكز . مترجم]

[۲] « بيان احوال عالم جديد و قطرنو يكي دنيا » (پارس ناسيونال پبليوتيك) اثريله مقايسه
ايديكز . بو اثرك ياننده ۱۷۳۲ سنه سنه عاندر فرانسه ترجمه بر كتاب ده بولومقمده در ، Glidemeiste
كتيخانه لمر كز مجموعه سى ج ۵ ، ۱۸۸۸ ، ص ۳۰۵ .

[۳] مثلاً يوقا ريكي نوطه مذكور اثر بودوره عاندر .

[۴] « فنماى جام جم از فن جوغرافيا » يازمه لمر : غراج كتيخانه سنده شرق قاتالوغى ۲۵
(بو اردن باينغهر ك معاوتيله خبردار اولدم) ؛ اثرك اصلى ه ۱۱۰۴ - ۱۶۹۲ تاريخنده موسيو
WBB (ويا D) . طرفندن تاليف ايدلمش اولاجق ، مترجم اثرك اصلى ۱۶۶۸ دن اعتباراً سنه لرجه
تورك يده قاتالون فلمنك سفيرى Collier نك تركه سندن آلمشدر . (هامهر ، عثمانلى تاريخى ج ۶ ،
ص ۲۰۱ ، ج ۳ ، ص ۶۰۰ باقى) .

[۵] افلاق ، بوغدان ، بسارايا و قريم دن باحث ۱۸ نجى عصر طرفنده يازلمش جوغرافى
بر اثرك برقىمى ويانه يازمه لمرى آراسنده در . ۲۳۱ (فلوگه ل . ج ۲ ، ن ۱۲۸۳) اثرك عنوانى
ومؤلفى معلوم دكلدر .

[۶] رفاء ، (وفاتى ه ۱۲۹۰ - م ۱۸۷۳) سياحتنامه سى هر حالده عصر حاضره عاندر
اولمى . اصلى عربجه يازلمش اولوب خديو محمدعلى پاشاك ميئننده پارسه سياحتندن باخشدر . (بولا ق .

سفارت هیئتلرینه عائد « سفارتنامه » [۱] لركده بللی باشلی بر موقعی واردر . سفارتنامه لرك بویوك بر قسمی جوغرافی اولمقدن زیاده تاریخی اثرلر اولماسنه رغماً قیصهجه بو اثرلردن ده

طبعی ه ۲۲۵۵ - م ۱۸۳۹) عینی زمانده مصرده طبع ایدیلن تورکجه اثرلر ایچون بر نمونه در . (بروقلمان ج ۲ ، ص ۴۸۱ ه باق) .

[۱] سفارتنامه لردن بعضیلرینه سادهجه رسالده دنیلیر . ، اخیراً فرانسجه بر اثر دولایسیله ، یازسه عائد اولان محب افندی سفارتنامه سنك شایان استفاده قسملرینی باینگه OLZ ۲۵ ، ۱۹۲۲ ، ص ۲۱۶ ده نشر ایتشدیر .

سفارتنامه لر ، باشلیجه سیاسی حادثه لری و بعض مهم وثیقه لری احتوا ایتله لری دولایسیله تاریخی اثرلردن معدود اولدیفندن بعض مورخلر سفارتنامه لری کندی اثرلرینه علاوه ایتکده درلر . بصورتله اثرلرینه علاوه لری یامش اولان مورخلر بوجه آتیدر : راشد (ه - ۱۰۷۱ - ۱۱۳۴ م / ۱۶۶۰ - ۱۷۲۱ استانبول طبعی ه ۱۱۵۳ - م ۱۷۴۱ باینگه ، استانبول مطبوعات ص ۱۷) واصف تاریخی (محاسن الانار و حقائق الاخبار) استانبول ۱۳۰۳ ، دیگر طبع لری استانبول ۱۲۱۹ ؛ بولا ق ۱۲۴۳ و ۱۲۴۶ در . جودت تاریخی (ه ۱۲۴۱ - ۱۱۸۸ - م ۱۸۲۵ - ۱۷۷۴ تاریخنده کی وقایعی احتوا ایدر ، « وقایع دولت علیه » ویا سادهجه جودت تاریخی دنیلیر) برنجی طبع ۱۲۷۱ - ۱۳۰۱ ، خقنده اسلام انسیقلوپده دینسه باقیکنز ج ۱ ، ص ۲۰۹ .

موجودیتندن خبردار اوله ییلدیکم سفارتنامه لر ، تاریخلری صیراسیله بوجه آتیدر :

۱ — محمد افندیك ویانه سفارتنامه سی ، ۲۰۷۵ - م ۱۶۶۵ ، راشد تاریخنده مندرجدر ج ۱ ، ص ۳۱ . قیصه سیاحت نوظلرندن عبارتدر ، اصل سفارتنامه لره بکزه مرز (هاهمه رطرفندن جوغرافیه ، تاریخ ، و عسکرلک مجموعه سنده ۱۳ ، ویانه ۱۸۲۲ ، ص ۲۵۷ م بوندن بحث ایدلشدیر .)

۲ — ذوالفقار افندیك ویانه سفارتنامه سی ه ۱۰۹۹ - ۱۱۰۲ م / ۱۶۹۸ - ۱۶۹۱ مونیخ یازمه سی ویانه دن باحث قسملرینی احتوا ایدر . مونیخ تورکجه قاتالوغ (اومه ، ص ۳۶ ؛ هاهمه رك عثمانی تاریخنده ج ۶ ، ۱۱ و ج ۹ ص ۲۰۷ ، ۹ نومرولی مأخذلر میاننده مذکوردر .)

۳ — ابراهیم پاشا (وفاتی ه ۱۱۳۳ - م ۲۱ - ۱۷۲۰ ، سجل عثمانی ، ج ۳۰۱ ص ۱۳۰) نك ویانه سفارتنامه سی ه ۱۱۳۱ - م ۱۷۱۹ ؛ بسیط سیاحت نوظلرندن عبارت اولوب اصل سفارتنامه طرزنده دکلدر . یازمه لری : ویانه Mxu ۳۲۴ (فلوگه ل ج ۲ ، ن ۱۰۹۰) بویازمه نسخه پروفورقره لیچ طرفندن ترجمه ونشر ایدلشدیر : Bericht über den zug Gross-Botschafters Ibrahim-Pascha nach Wien im 1719, Wien 1908 5. B, K. A. phil. - hist. Kl. 158 (1907) . (دها اول هاهمه ر طرفندن جوغرافیه ، تاریخ و عسکرلک مجموعه سنده ۱۳ ، ویانه ۱۸۲۲ ص ۲۷۳ - ۳۴۱ بوندن بحث ایدلشدیر .)

۴ — محمد افندی (یکریمی سکنزچلی ، وفاتی ه ۱۱۴۵ - م ۱۷۳۲ ، سجل عثمانی ج ۴ ، ص ۲۲۶) نك پارس سفارتنامه سی ه ۱۱۳۲ = م ۱۷۲۰ ، اختصار ایدلش برشکی راشد تاریخنده درج ایدلشدیر .

بحث ایدلم. سفارتنامه لرك اكثرىسى ، دولتلر آره سنده كى اختلافلى ذكر ايتىسى ، بعض مهم وثيقه لرى احتوالايتلى دولايستيله ديپلوماسى تاريخى تدقيقاى ايجون ده پاك قيمتلى منبعلر در . بو اثرلرك جوغرافيايه جانداولان جهتلرى ، اكثرا تالى درجه ده نظر اعتباره آلنان ، سياحت

راشد تاريخى ج ۳ ، ص ۸۲-۹۲ يازمه لر : ويانه Mxt ۷ (فلوگه ل ج ۲ ، ن ۱۰۹۳) و Mxt ۶۹۲ (فلوگه ل ج ۲ ، ن ۱۰۹۴ بويازمه اولكندن داها مفصلدر .) ويانه شرق آقاده ميسى ن ۳۸۰ (قراغت ص ۱۰۶) ؛ برلين توركيه قاتالوغي ۱۸۶ (به ته رمان ۴۹۲ ؛ به ر ج ص ۲۱۲) ؛ راشده اولديغى كى مختصر بيازمه ده « غوطه » ده در ، غوطه توركيه قاتالوغي ۱۴۸ (به ر ج ، ص ۲۱۲ بونسخه پاك مختصر اولوب راشدن و چلي زاده دن آلتش قسملردن عبارتدر) مطبوعى ، استانبول ۱۲۸۳ ، ۱۷۵۷ استانبولده فرانسزجه ترجمه سى ده طبع ايدلمشدر . (باينغه رك مذكور ائرنده كى يازيسنه وقار رادووو نك « اسلام متفكر لرى » ج ۱ ، پارس ۱۹۲۱ ص ۲۵۳ ائرنه مراجعت .

۵ — يكرى سكز محمد چلي زاده محمد سعيد پاشا (وفاتى ه ۱۱۴۵ - م ۱۷۳۲ ، هامه ر عثمانلى تاريخى ج ۷ ، ص ۴۴۹ ؛ سجل عثانيده مذكور دكلدر .) نك صدر اعظمه تقديم ايتديكى مختصر سياسى راپور . تاريخ عثمانى مجموعه سنده ، ج ۲ ، ن ۱۱ ، ص ۶۵۸ - ۶۷۷ ده ، انتشار ايتشدر .
۶ — مصطفى افندى (وفاتى ه ۱۱۷۴ - م ۱۷۶۰-۶۱ سجل عثمانى ج ۲ ، ص ۲۸۰) نك ويانه سفارتنامه سى ه ۱۱۶۱ - ۱۷۴۸ . يازمه لر : برلين توركيه قاتالوغي ۱۸۷ (دئز ، ۱۵ ؛ به ر ج ص ۲۱۳)

۷ — احمد رسى افندى (وفاتى ه ۱۱۹۷ - م ۱۷۸۳ ، سجل عثمانى ج ۲ ، ۲۹۰) نك ه ۱۱۷۱ - م ۱۷۵۸ ويانه سفارتنامه سى عنوانى آلتنده استانبولده طبع ايدلمشدر . كتيخانه ابوالضيا ن ۴۲ ، ۱۳۰۴ (هامه رك ، تورك سفيري احمد رسى افنديك سفارتنامه سى ، برلين ۱۸۰۹ عنوانلى ائرنه باق) .

۸ — كذا احمد رسى افنديك برلين سياحتنامه سى ه ۱۱۷۶ - م ۱۷۶۳ ، مطبوع واصف تاريخنده مندر جدر . آريجه ابوالضيا كلياقى آره سنده انتشار ايتشدر ۱۹۰۳ (برلينده ۱۲۸۶ طبعى موجوددر) ؛ ياقويك « عثمانلى توركيه سى درسلى » كتابنه قسماً درج ايدلمشدر : ايكنچى قسم (برلين ۱۹۱۶ ص ۲۰ م م) يازمه لر : پازس ، شه قهر كلياقى Supl.L. ۱۰۸۶ (بلوشه ، ص ۱۷۴ . بوراده سياحتك تاريخى ه ۱۱۸۸ - م ۱۷۷۴ ديه مذكوردر .) Q.B, Voly ك ۶۴ - ۱۷۶۳ قيشنده بويوك فره دريق سراينده برتورك سفارت هيئتى Hohenzollern Jahrbuch هوهنزوللر تقويمى ۱۹۰۷ ص ۱۷ . (بوندن ماعدا هامه رك يوقا ريده مذكور ائرى ۶ نومرويه ؛ O.Müller kolshorn ك ائرنه توركيشه بيپليوته ك ج ۱۹ ، ص ۵۵ باقكر) .

۹ — وقعه نويس واصف افندى (وفاتى ه ۱۲۲۲ - م ۱۸۰۷ . سجل عثمانى ج ۴ ، ص ۵۹۹) نك اسپانيا سفارتنامه سى ه ۱۲۰۱ - ۱۲۰۳ - م ۱۷۸۷ - ۱۷۸۸ ؛ جودت تاريخك ۳ نجى جلدنده مندر جدر . Barbier de Meynard ژورنال آسياتيك ه نجى سه رى ، ج ۱۹ ، ۱۸۶۲ ، ص ۵۰۵ (باينغه رك مذكور ائرنه باق) .

تعریفاتیدر . بعضاًده قرئادن بری طرفندن یازیلان بوستانخت نوطنلرندمه آوروپا احوالنه دأر یکی معلومات بویوک برعلاقه ایلله تعقیب ایدیلیر که ذاتاً هیئت سفرینه نك غایه لرندن بری ده بو نوع معلوماتی طویلامق ایدی . یکریمی سکزر محمد چلبی دیه مشهور اولان محمد افندی سفارتنامه سنك كرك آوروپاده و كرك شرقده بویوک بر شهرتی واردر . محمد افندی نك تورکیه ده مطبعه جیلغك ترقیسنده ده بویوک خدمتی دو قونمشدیر .

۱۰ — احمد عزیمی افندی (وفاتی هـ ۱۲۳۶ - م ۱۷۹۹ سجل عثمانی ص ۳۲۶) نك برلین سفارتنامه سی هـ ۶ - ۱۲۰۵ / م ۹۲ - ۱۷۹۰ هـ استانبولده طبع ایدیلیر کی جودت تاریخنه ده درج اولومشدیر . دوقتور موللر - قولسهورن طرفندن « روسیا سراینده عزیمی افندی سفارتی » عنوانیله ترجمه ایدلمشدیر . تورکیشه بیلیوته ك ج ۱۹ ، برلین ۱۹۸۱ (یازمه لر حقنده عین اثره ، ص ۲۵ مراجعت) .

۱۱ — ابوبکر راستب افندی (وفاتی ده ۱۲۱۴ - م ۱۷۹۹ سجل عثمانی ج ۲ ، ص ۳۴۶) نك ویانه سفارتنامه سی هـ ۱۲۰۶ - م ۱۷۹۲ هـ یازمه لر ، ویانه Mxt ۳۰۸ (فلوگه ل ، ن ۱۲۸۵) هـ نطقلر ، ویانه Mxt ۵۰۱ (فلوگه ل ج ۲ ، ص ۱۱۲۷) .

۱۲ — مصطفی راسخ افندی (وفاتی هـ ۱۲۱۸ - م ۱۸۰۳ سجل عثمانی ج ۲ ، ص ۳۴۷) نك روسیه سفارتنامه سی هـ ۱۲۰۷ - م ۱۷۹۲ هـ یازمورلر . یارش شهفر قولکسیونی . Suppl ۱۰۲۵ (بلوشه ، ص ۱۵۸) هـ ویانه ۲۱۹ (فلوگه ل ج ۲ ، ن ۱۱۵۰) .

۱۳ — مورملی السید علی افندی نك پارس سفارتنامه سی هـ ۱۲ - ۱۲۱۱ / م ۱۷۹۷ پارسدن مفارقت ۱۴ تموز ۱۸۰۲) . تاریخ عثمانی النجینی مجموعه سی طرفندن نشر ایدلمشدیر . ج ۴ ، ۱۹۱۴ ، ن ۲۰ - ۲۴ ، ص ۱۲۴۶ .. الخ ، (کذا عینی مجموعه ج ۳ ، ن ۱۸ ، ص ۱۱۲۰ .. به ، بایئغره باق) Maurice Herbetta فرانسز وثاقیه مقایسه ایدیلهر ك Une ambassade Turque sous le Directoire پارس ۱۹۰۲ .

۱۴ — سید واحد افندی (واحد محمد پاشا وفاتی هـ ۱۳۴۴ - م ۱۸۲۸ سجل عثمانی ج ۴ ، ص ۶۰۵) نك پارس سفارتنامه سی هـ ۱۲۹۱ - م ۱۸۰۶ هـ یازمه لر ؛ ویانه شرق آقاده میسی ن ۲۸۲ (قرافت ص ۱۰۷) ؛ استانبول طبعی ۱۲۸۳ (بایئغره باق) .

۱۵ — احمد حب افندی (وفاتی هـ ۱۲۳۶ - م ۱۸۲۱ سجل عثمانی ج ۴ ، ص ۹۸) نك پارس سفارتنامه سی هـ ۱۲۲۰ - ۱۲۲۷ / م ۱۸۰۶ - ۱۸۱۲ هـ یازمه لر : اصل راپورك ایکی خلاصه سی موجوددر . بری یعنی براز مفصلی ویانه ۲۱۳ (فلوگه ل ج ۲ ، ن ۱۱۴۵) ؛ دیگر کی یعنی براز مختصری ویانه ۲۱۴ (فلوگه ل ج ۲ ، ن ۱۱۴۶) Bertrand Boreilles ك ۱۸۱۱ - ۱۸۰۶ ده پارسده بر تورك ، حب افندی هیئت سفارتی پارس ۱۹۲۰ (بایئغره باق)

۱۶ — آوروپا سرایلرینه کیدن تورك سفارت هیئترینه عائد اولان سفارتنامه لر ، اولدجه یکی دورلره عائد اولان سید مصطفی سامی افندی (وفاتی هـ ۱۲۷۱ - م ۱۸۵۴ سجل ج ۳ ، ص ۷) نك هـ ۱۲۵۴ - م ۱۸۳۸ ده کی مختلف سفارتلرینی احتوا ایدن اتریله نهایت ویرمه جکن م اترك عنوانی « آوروپا رساله سی » استانبول طبعی هـ ۱۲۵۶ - م ۱۸۴۰ (بایئغره باق) .

اون سکنزنجی عصر صوکرینه دوغری آوروپا علومنی بنسهمک یولنده یکنی برمرجه باشلار . حائز قیمت اثرلردن یاپیلان اقتباسلر توشیق ایدیلیر ، بو صورتله ۱۸۷۴ ده تورک مطبوعاتی یکیدن جانلانیر [۱] . کرک آوروپا آثارندن اقتباس صورتیه ، کرک عیناً ترجمه صورتیه اولسون یکنی اثرلر آراسنده اک زیاده عملی معلوماتک بویوک بر موقع طوطدیفی کورولور . بو ائشاده آوروپا آثارینک عثمانلی آثاری آراسنده کی موئقی یکیدن کسب اهمیت ایدر [۲] .

شمسی بهقادر ذکر ایدیلنلردن باشقا اولهرق دری احمد افندی (وفاتی ۱۱۳۵ هـ ۱۷۲۲ / ۱۷۲۰ هـ ۱۷ نجی نوسرو اولهرق قید ایدلم . یازمه لر : ویانه ، شرق اقلده میسی نوسرو ۲۸۱ (قرافت ص ۱۰۶) نهایت سفارتنامه سی منظوم اولهرق یازمه یی دوشون زشتوولی الحاج علی آغا (وفاتی ۱۱۷۴ هـ ۱۷۶۰ م) نك لهستان سفارتنامه سی ۱۱۶۸ هـ - ۵۵-۱۷۵۴ ۱۸ نجی نوسرو یی تشکیل ایدر . (هامه ر عثمانلی تاریخی ، ج ۸ ، ص ۱۷۶) مندرجاتک خلاصه سی و تنقیدی تاریخ عثمانی انجمنی مجموعه سنده ج ۳ ، ص ۷۷۸ .

[بورسلی طاهر بک « عثمانلی مؤلفلری » نده بعض سفارتنامه لر داها ذکر اتمکده در :

۱ - عبدالکریم باشا معیتده روسیه کیدن نجاتی و ننجی افندیلرک روسیه سفارتنامه لری (۱۱۷۹ هـ - ۱۷۷۵) . ۲ - کریدی یوسف آگاه افندی نك لوندره سفارتنامه سی (۱۲۰۷ هـ - ۱۷۹۳ م) . بوسفارتنامه جودت تاریخنده مندرجدر ۳ - عبدالرزاق باهر افندی نك بارس سفارتنامه سی (۱۲۵۹ هـ - ۱۸۴۳ م) .

بونلردن ماغدا موقوفانجی مصطفی خطلی افندی نك نتیجه ، غالب باشانک فرانسه سفارتنامه سندن بحث ایدلکده در . دری افندی نك ماغدا قریمی رحمی (محمود اول زمانده) منیف ، راشد محمد (۱۸۴۱ هـ) افندی ده ایران سفارتنامه سی یازمشدر . مترجم]

[۱] ابراهیم متفرقه نك وفاتندن صوکره تورک مطبوعاتی تقریباً یاریم عصر برتوقف دوره سی کیرمشدر . (مطبوعات حیاتنک تکرار جانلانماقی حقنده باینگه رک « استانبول مطبوعاتی » اثرینه ص ۱۹ باقکن)

[۲] مثلاً انگلیزجه Faden آطلاسنک تورکجه یه ترجمه سی کی . (بر مقدمه ، ۲۵ خریطه ، طبعی ۱۲۱۹ هـ - ۱۸۰۴ م) هامه ر ، عثمانلی تاریخی ج ۵ ، ص ۵۸۸ ، ده تورکجه مطبوع اثرلر حقنده کی لیستیه باقی . بریتیش موزه نومده add ۷۸۹۷ (ریو ، ص ۱۱۲) نوسروده (بر آوروپالی مؤلفک جوغرافیا سی ، رئیس الکتاب رائف محمود افندی طرفندن احمد واصف افندی نك بر مقدمه سیله برابر ترجمه سی) بولونان اثرکده بو اثر اولسی محتملدر . بو خصوصده قطعی بر حکم و بره جک وضعیتده دکلم . عینی صورتله آوروپا آثارندن اقتباس ایدلمش و مندرجاتی خصوصی بر اهمیتدن محروم بولونان اثرلری بوراده ذکر ایتک مقصدسز اولور .

فقط، آوروپانک کندی حرثی محصولاتیله متادیا قوتلەندیکی، آروپا آثاری دائما چوغالوب شرقه دوغری تأثیرینی حس ایتدیردیکی نسبتده شرقده فکری محصولاتک وجود بولماسی دولایسیله شرق ایله غرب آره سنده، ثمرلی نتیجه لر ویره ییله جک، مبادله فکریه حصوله کله مه مشدر. بوتون شرقه شامل اولان بو حال آروپا تأثیراته پک زیاده معروض قالان ممالک عثمانیه ده داها بارز بر صورتده کورولور. مرور زمانله آروپا ایله شرق حیات مدنییه سی آره سنده کی فرق اوقادار قطعی بر شکله آلمشدی که بویوک بر انقلاب مجبوریتی واردی. اون دوقوزنجی عصره داخل اولور اولماز عثمانلی حیات فکریه سنده هر ساحه ده بر شاشقیناق کورولور؛ بو زمانه قادار بر طرفدن قرون وسطانک اسکی اسلام مدینته صداقت حساری شعورلی بر صورتده یاشایور، هر نه بهاسنه اولورسه اولسون ماضی ایله علاقه نی کسمه مک آرزو ایدیلیوردی دیگر طرفدن ده مقابل بر جریان، استغنا کوسترمک ممکن اولمایان پک قوتلی آروپا تأثیراتی ادخاله چالیشیوردی. بوتلر، فکر لر نجه، اسکی شرق مدینتی ترک ایتمه دن آروپا مدینتک استفاده لی جهت لرینی آله جقلردی. بو صورتله تمامیه آروپا په عرض تسلیمیت ایدیلیور، بالذات آروپالی اولمق ایسته نیور بال نتیجه اسکی شرق مدینتک بویوک بر قسمی حیاتدن اوزاقلانیوردی. سیاسی ساحه ده آروپا په متوجه اولان بو حرکتی دینی بر حرکت تعقیب ایتمه مشدر [۱]. بوندن سوکرا کی اثرلر عثمانلی اثرلرندن صایلماز، بلکه تورک دیلنده آروپا اثرلیر. عصری تورک ادبیاتی دنیلن ادبی اثرلر ده عین حال مشاهده ایدیلیر. علمی اثرلر ده اوروپا ده اولدینی کی علمی عنعنه دن برایز یوقدر؛ هر ساحه باشلانغیچ حالنده در. یالکز مورخلک ساحه سنه اولجه سویلیدی کمز کی ماهرانه بر انتقال ایله یکی کوروشک صوقولدیغنی کوروپورز [۲]. ایلك اوجکە تاریخ، آروپا مه تودینی بنه سه مک قابلیتی کوسترمشدر. طرز قدیمه تاریخ نویسلک یرینه یکی اصوللرله تاریخ تدقیقاتی قائم اولمشدر [۳].

[۱] آلمان شرق جمعیتی مجموعه سنده (1923) Zeitschrift d. Deutsch. Morgenl. Ges. B 77 انتشار ایتمش اولان بومقاله، استانبول دارالفنون جغرافیا معلمی حامد سعدی بک طرفندن ترجمه ایدیلشدر]

[۱] عثمانلی مدینتک شعورلی بر صورتده آروپا لایاشمه سی فاتح سلطان محمد دن باشلار.

[۲] بوراده جودت پاشا کی شخصیتلری قصه ایدیورم.

[۳] تاریخ انجمنی مجموعه سی و اونک اطرافنده کیلرک مساعیسی ایله برابر یکی تورکر آراستنده بر چوق تاریخ و ادبیات تاریخی ایله مشغول عالمر بولونمقده در.